

”Ett herrans liv”

- en diskursanalytisk studie om skolavslutning i kyrkan

Författare: Hülya Basaran

**Examensarbete 15hp
Utbildningsvetenskap 61 – 90 hp
Lärarprogrammet
Institutionen för individ och samhälle
Höstterminen 2009**

Arbetets art: Examensarbete 15 hp, Lärarprogrammet

Titel: ”Ett herrans liv” - en diskursanalytisk studie om skolavslutning i kyrkan

Engelsk title: “A God-awful situation”: a discourse analysis of end-of-term assemblies in church.

Sidantal: 33

Författare: Hülya Basaran

Handledare: Kurt Wicke

Examinator: Maj Asplund Carlsson

Datum: november 2009

Sammanfattning

Bakgrund: Det finns skilda uppfattningar om var skolan skall ha skolavlutning inför sommarlovet. Kyrkan som plats för skolavslutning skapar debatt när anhängare och motståndare vill definiera vad skolavslutning i kyrkan *är, bör vara* och/eller kan *innebära*. Olika uppfattningar och tolkningar av skolans styrdokument har mynnat ut i att skolavslutning i kyrkan har diskuterats flitigt i media. Bakgrunden, eller det så kallade forskningsproblemet uppstår just i oenigheten över skolavslutning i kyrkan. Åsiktsströmningar om skolavslutning i kyrkan öppnar upp för att undersöka vilka diskurser som finns i media.

Syfte: Syftet med den här studien är att undersöka hur skolavslutning i kyrkan konstrueras och vilka diskurser som framträder i artiklar i dagstidningar.

Metod: Studien innefattar analys av texter i utvald nyhetsmedia. Kritisk diskursanalys som specifik teori med ansats av socialkonstruktion.

Resultat: Resultatet visar att det finns meningsskillnader i frågan där ställningstagandet producerar föreställningar och kategoriseringar av motståndarna. Skolavslutning i kyrkan konstrueras som ett problem som grundar sig i att samhället har blivit mångkulturellt.

Sympatisörer till kyrklig skolavslutning konstruerar den som svensk, naturlig, fin och som en tradition och de personer som tillskrivs vilja ha skolavslutning i kyrkan konstrueras homogena, passiva och laglydiga. Skolavslutning i kyrkan framställs som hotad av ”byråkrater” och människor med annan religion. Byråkraterna konstrueras vara odemokratiska när de inte följer majoritetens vilja – att ha skolavslutning i kyrkan. Byråkrater tillskrivs därtill driva ett projekt som stegvis kommer att urarva svenskheten. Skolavslutningen i kyrkan konstrueras vara hotad.

Motståndare menar att skolavslutning exkluderar elever och att kyrkan som plats under tillställningen strider mot lagar. Mot -diskurserna är inte lika synliga som diskurserna som är för skolavslutning i kyrkan. Skolan beskrivs som ”en skola för alla” som inte skall indoktrinera någon religion eller bryta mot lagar. De rådande diskurserna påvisar den kamp som pågår att definiera vad skolavslutning i kyrkan är. Resultatet påvisar vilka som har tolkningsföreträde och hur personer inom diskurserna tillskrivs olika egenskaper och tillhöra andra grupper.

Innehållsförteckning

Inledning.....	1
Bakgrund	1
Skolavslutning enligt regeringen.....	1
Skolavslutning enligt Skolverket	2
Riksdagen	2
Skolans styrdokument	3
Diskrimineringsombudsmannen.....	4
Skolavslutning i kyrkan.....	4
Syfte och frågeställning.....	5
Teoretisk referensram.....	5
Skolans uppdrag ur ett historiskt perspektiv	5
Staten, kristendom och fostran	5
Förändrat samhälle - förändrad syn.....	6
Demokrati och fostran	6
Decentralisering	7
Skolan idag	8
Läroplan	8
Värdegrund och värden	8
Inbäddad värdehierarki.....	9
Ordens makt och media.....	10
Konstruktivistisk syn på text	11
Teoretisk utgångspunkt	12
Diskursteori	12
Socialkonstruktionism.....	13
Metod	14
Metodval.....	14
Empiriskt material och avgränsning.....	14
Reliabilitet och validitet	15
Forskarens roll	15
Diskursanalys	15
Kritisk diskursanalys	16
Genomförande av analys	16
Språkteoretisk bakgrund.....	17
Analys.....	18
Diskussion	28
Metoddiskussion.....	31
Avslutande reflektioner	32
Referenser	

Inledning

Intresset för att undersöka diskurser (tankemönster) om skolavslutning i kyrkan har utvecklats under lärarutbildningen, speciellt i mötet mellan teori och praktik. Verksamheten i skolan utformas efter styrdokument med hänsyn till elever och lokala förhållanden. Skolans verksamhet omfattar inte enbart kunskapsförmedling med fakta och ämneskunskaper utan skolan skall enligt styrdokument utgå från och förmedla de normer och värderingar som bygger på den värdegrund som staten har formulerat i styrdokumentet. Att tillämpa teoretiska formuleringar i den praktiska vardagen är inte ett lätt uppdrag verksamma inom skolan har. När de teoretiska formuleringarna skall praktiseras i skolan och tillämpas bland elever som representerar ett pluralistiskt samhälle sker detta inte alltid smärtfritt.

Den här studien handlar om skolavslutning i kyrkan med utgångspunkt i tolkningar, uppfattningar och ståndpunkter om *kyrkan* som plats för skolavslutning. Olika uppfattningar om kyrkan som plats för skolavslutning och tolkningar av skolans styrdokument har mynnat ut i att skolavslutning i kyrkan har diskuterats flitigt i media. Det så kallade forskningsproblemet uppstår just i debatten som förekommer i media när åsiktsströmningar öppnar upp för att undersöka vilka diskurser som finns i media. Skolavslutning blir medel för att synliggöra diskurser om skolavslutning i kyrkan, aktörer och skolans funktion.

Det undersökta materialet består av språket, textspråket. Samhället idag kännetecknas vara en skriftspråkskultur, där text har en central plats. Text förmedlar inte bara budskap och information utan innehåller även *diskurser*, en form av tankemönster som ligger inbäddad i textmassan. Inom diskursteorin menar man att textproduktion och textproduktionsprocesser leder till social och kulturell förändring när produktion och reproduktion av föreställningar äger rum. Det är först när diskurser upptäcks och synliggörs som analys och bearbetning av föreställningar blir möjlig. Därmed har studien samhällsvetenskaplig relevans och blir betydelsefull både inom och utom skolans sfär.

Studien handlar således *inte* om var skolan bör eller skall ha skolavslutning, inte heller om vad som är *rätt* eller *fel*. Skolavslutning i kyrkan tar i den här studien huvudrollen för att studera diskurser kring skolavslutning i kyrkan och hur detta tar sig i uttryck i texter från media. Det övergripande syftet är följaktligen att undersöka diskurser om skolavslutning i kyrkan.

Bakgrund

Skolavslutning enligt regeringen

Utbildningsministern, Jan Björklund har som svar på frågan (Riksdagen, 2007/08:1244 Skolavslutning) klargjort ståndpunkten ifråga om kyrkan som plats för skolavslutning;

Två bärande principer för den svenska skolan tenderar att ställas mot varandra: värnandet av vårt gemensamma kulturarv å den ena sidan och det uttryckliga förbudet mot konfessionella inslag i utbildningen å den andra. Jag anser att konflikten är konstlad. Det är fullt möjligt att bevara den fina traditionen med skolavslutning i kyrkan och samtidigt försäkra alla föräldrar om att deras barn kan gå till skolan utan att bli ensidigt påverkade till förmån för den ena eller andra åskådningen.

Om skolavslutningen är ett obligatoriskt inslag i undervisningen ställs samma krav på denna som för all undervisning i skolan. Det innebär att skolavslutningen ska vara icke-konfessionell och den får inte medverka till en ensidig, exempelvis religiös, påverkan av något slag.

Under förutsättning att tonvikten läggs på traditioner, högtidlighet och samvaro, och inte på religiösa inslag, finns det inget i lagstiftningen eller i läroplanerna som hindrar att en skolavslutning hålls i en kyrkolokal.

Eftersom det med utgångspunkt i gällande bestämmelser och riktlinjer är fullt möjligt att hålla skolavslutningen i en kyrkolokal avser jag inte att ta något ytterligare initiativ till att klargöra detta. (2007/08:1244 Skolavslutning Utbildningsminister Jan Björklund)

Uttalandet visar att Björklund beskriver att det finns två diskurser som tenderar att ställas mot varandra, två bärande principer för den svenska skolan.

Att Björklund anser frågan ”konstlad” antyder att han inte vill bekänna någon konflikt eftersom båda principerna anses vara förenliga. Kyrkavslutning i sig bedöms inte som religion, utan som tradition och betraktas som religiöst när det figurerar religiösa inslag. Skolavslutning i kyrkan och dess betydelse (tolkning) fixeras av uttalandet. Fixeringen avgränsar meningsskillnader och utesluter meningsutbyte, andra tolkningar eller undersökning om hur berörda upplever skolavslutning i kyrkan.

Skolavslutning enligt Skolverket

Skolverket är en förvaltningsmyndighet som är till för det offentliga skolväsendet. Skolverkets främsta uppgift är att förbättra kvalitén och resultaten i skolorna genom att styra, stödja, utvärdera och följa upp kommunernas och skolans verksamhet. Skolverket har uttalat sig i frågan om skolavslutning.

Skolavslutning - Skolverkets bedömning

Om skolavslutningen är obligatorisk för eleverna är det en del av utbildningen och därmed ställs samma krav på skolavslutningen som gäller för undervisning i skolan. Skolan bör därför utforma en skolavslutning så att varje elev kan delta och så att inte eleverna utsätts för ensidig påverkan för den ena eller den andra trosriktningen. Utgångspunkten är således att alla elever skall kunna delta i en skolavslutning. Utformas skolavslutningen så att tonvikten ligger på traditioner, högtidlighet och den gemensamma samvaron och inte på religiösa inslag, kan skolavslutning ske i kyrkan. Möjlighet finns till befrielse i undantagsfall. Det är därför viktigt att skolan informerar elever och vårdnadshavare om hur skolavslutningen kommer att utformas. (Skolverket, 2009)

Liksom Björklunds uttalande beskriver Skolverket att skolavslutning i kyrkan innebär tradition, högtidlighet och gemensam samvaro i sig utan att ”ensidigt påverka”. Skolverket konstruerar skolavslutning i kyrkan som ”tradition”.

Riksdagen

Av riskdagen stadgades antidiskrimineringslagen som uttrycker att ingen får utsättas för diskriminering på grund av religion eller ateistisk övertygelse (Riksdagen, diskrimineringslag 2008:567).

Lagens ändamål

1 § Denna lag har till ändamål att motverka diskriminering och på andra sätt främja lika rättigheter och möjligheter oavsett kön, könsöverskridande identitet eller uttryck, etnisk tillhörighet, religion eller annan trosuppfattning, funktionshinder, sexuell läggning eller ålder. (Riksdagen)

Ovanstående formuleringar överensstämmer även med FN:s barnkonvention. Andra länder har valt att ratificera barnkonventionen till gällande lag. Sverige har valt att ändra lagar så att de stämmer överens med barnkonventionen. Flera punkter från barnkonventionen återkommer i Sveriges lagar. Enligt konventionen skall barn:

”... skyddas mot alla former av diskriminering eller bestraffning på grund av föräldrars, vårdnadshavares eller familjemedlemmars ställning, verksamhet, uttryckta åsikter eller tro”.
(Hammarberg, 2006, s. 34)

Den första januari 2009 trädde en ny lag i kraft. De sju diskrimineringslagarna slogs samman till en lag. Den nya lagen innebär att skydd mot diskriminering införs på nya samhällsområden; offentlig anställning, värnplikt och civilplikt, all utbildningsverksamhet och allmän sammankomst (Diskrimineringsombudsmannen [DO], 2009).

Skolans styrdokument

Idag regleras skolans uppdrag i styrdokument, skollag och läroplaner. Utifrån samhällets krav har regeringen utarbetat riktlinjer för hur skolan skall arbeta. Skolans verksamhet skall utformas enligt läroplanen för det obligatoriska skolväsendet, förskoleklassen och fritidshemmet (Lpo94, 2006). Läroplanen är lärarnas viktigaste arbetsdokument och är något som alla lärare måste relatera till. Regeringen formulerar läroplanen medan kommunerna och de enskilda skolorna tolkar och realiserar den (Maltén, 2003).

Grundläggande värden:

I överensstämmelse med den etik som förvaltats av kristen tradition och västerländsk humanism sker detta genom individens fostran till rättskänsla, generositet, tolerans och ansvarstagande. Undervisningen i skolan skall vara icke-konfessionell. (Lpo 94, 2006, s. 3)

Förståelse och medmänsklighet

Skolan skall främja förståelse för andra människor och förmåga till inlevelse. Omsorg om den enskildes välbefinnande och utveckling skall prägla verksamheten. Ingen skall i skolan utsättas för diskriminering på grund av kön, etnisk tillhörighet, religion eller annan trosuppfattning, sexuell läggning eller funktionshinder eller för annan kränkande behandling. Tendenser till trakasserier och annan kränkande behandling skall aktivt motverkas. Främlingsfientlighet och intolerans måste bemötas med kunskap, öppen diskussion och aktiva insatser. Det svenska samhällets internationalisering och den växande rörligheten över nationsgränserna ställer höga krav på människors förmåga att leva med och inse de värden som ligger i en kulturell mångfald. Medvetenhet om det egna och delaktighet i det gemensamma kulturarvet ger en trygg identitet som är viktig att utveckla, tillsammans med förmågan att förstå och leva sig in i andras villkor och värderingar. Skolan är en social och kulturell mötesplats som både har en möjlighet och ett ansvar för att stärka denna förmåga hos alla som arbetar där. (Lpo 94, 2006, s.3f)

Skolans uppdrag:

Utbildning och fostran är i djupare mening en fråga om att överföra och utveckla ett kulturarv – värden, traditioner, språk, kunskaper – från en generation till nästa. (Lpo 94,2006, s. 5)

I läroplanen finns det inga förslag på arbetssätt eller val av material. En målstyrd skola kännetecknas av ett fritt arbetssätt utan detaljstyrning, med mål som skall uppfyllas, vilket öppnar upp för olika tolkningar (Imsen, 2006). Rektorer och lärare beslutar hur de skall ha skolavslutning. Enligt Lpo94 skall alla föräldrar kunna skicka sina barn till skolan, övertygade om att barnen inte blir ensidigt påverkade till förmån för den ena eller den andra trosåskådningen.

Diskrimineringsombudsmannen

Diskrimineringsombudsmannen (DO) som bland annat jobbar mot diskriminering på grund av etnisk tillhörighet, religion eller annan trosuppfattning har framfört att skolavslutning i kyrkan kan upplevas kränkande. DO framhåller att undervisningen skall vara icke-konfessionell och att det är viktigt att skolor håller isär undervisning och utövande av religion. DO har lämnat in förslag till ny skollag:

Förslaget till ny skollag stärker elevernas rättigheter, tydliggör skolans värdegrund och skapar större enhetlighet mellan olika skolformer. Det konstaterar DO i sitt remissvar till utbildningsdepartementet. Samtidigt efterlyser DO en tydligare koppling till de mänskliga rättigheterna och avråder från tidigare hänvisning till den kristna traditionen. DO menar att skolans värdegrund istället bör utgå från regeringsformens formuleringar om ”respekt för alla människors lika värde och för den enskilda människans frihet och värdighet”. För att det ska kunna bli verklighet i skolans vardag krävs det att all skolpersonal har kunskaper i mänskliga rättigheter. DO föreslår också att utbildningen för rektorer bör innefatta diskrimineringsjuridik, som komplement till skoljuridiken. (Diskrimineringsombudsmannen [DO], 2009)

Skolavslutning i kyrkan

Thurban (2005) har i studien ”En undersökning av skolavslutning i kyrkan” undersökt vilka argument som finns för och emot skolavslutning i kyrkan. Studien innefattar policydokument, intervju med rektorer, praxis och debattsidor som har bearbetats med argumentationsanalys som metod. Studien visar på att det finns delade åsikter med ståndpunkterna att skolavslutning skall äga rum/inte skall äga rum i kyrkan. I undersökningen är det främst två diskurser som dominerar oavsett argument: ”kyrkavslutning exkluderar” och ”kyrkavslutning är traditionell/fin”.

Qorri (2007) lyfter fram att det mångkulturella samhället med olika trosåskådningar samt icke-troende ofta ses som orsak till debatten. I studien ”Svenska muslimer och svensk skola - konflikter, attityder och skolavslutning i kyrkan” har Qorri undersökt inställningen till skolavslutning i kyrkan bland högstadiel elever. Undersökningen bestod av enkätformulär med färdiga svarsalternativ där elever fick ta ställning till påståendet; skolavslutningen bör äga rum i kyrkan. Analysen visar att andelen elever (19,5 %) som är kritiska mot skolavslutning i kyrkan, oavsett trosåskådning, innebär *risk* för att elever kan känna sig kränkta av skolavslutning i kyrkan.

Som resultat av delstudien konstaterar författaren sammanfattningsvis att det inte finns något explicit samband mellan religionstillhörighet och hållning till skolavslutning i kyrkan samt att ambivalensen är stor i kategorierna ”kristna” och ”övrigt”. Qorri framhåller att frekvensen med elever som anser sig vara muslimer (3 elever) inte är tillräckligt hög för att någon form av uttalande eller generalisering kring muslimska elevers hållning till skolavslutning i kyrkan skall kunna utläsas. Undersökningen besvarar inte om/varför eleverna har känt sig kränkta och i vilket mån de har känt sig kränkta.

Ritzén (Kenneth Ritzén i Pedagogiska magasinet, 070510) beskriver dilemmat att bejaka en tradition som flitigt ifrågasätts parallellt med att uppmuntra till demokratiskt intresse och värna om mänskliga rättigheter i mångfaldens Sverige. Skolavslutning i kyrkan är enligt författaren en tradition som kan vara svår att förena med demokrati, mänskliga rättigheter och mångfald. Ritzén förordar skolor att inte överlämna skolavslutning i kyrkan till tolkningar och tyckanden utan istället vara mer tydlig att identifiera syftet samt förklara vad och varför. Enligt Ritzén bör basen vara inkludering med ett välkomnande förhållningssätt till olika

uppfattningar som finns bland barn och föräldrar och menar vidare att hänvisning till ”kulturarvet” kan reducera demokratiska processer. Varierande lösningar är enligt Frizén tecken på mångfald och demokratins livaktighet.

Den tid är förbi då någon kunde ha monopol på hur vardagen ska ordnas... Demokrati är en ständig och oupphörlig balansakt. Mellan individualism och gemensamhet, egen nöjdhet och ansvar för allas beroende av varandra... I en globaliserad tid behöver varje individ bli medveten om sin vardagsmakt att bejaka eller kränka, utesluta eller ranka. Särskilt genom anspråk på vad som är självklart och orimligt. Etik och lagtext blir verklighet genom våra val av handlingar, ord och tolkningar. (Kenneth Ritzén i Pedagogiska magasinet, 070510).

Syfte och frågeställning

Skolavslutning i kyrkan, eller inte, är en punkt där sprickorna – de inre motsättningarna i skolans syfte och funktion – blir synliga. Utgångspunkten för undersökningen är just denna motsättning.

Syftet är att undersöka diskurser om skolavslutning i kyrkan.

Forskningsfrågor:

- Hur konstrueras skolavslutning i kyrkan?
- Hur konstrueras aktörerna och deras motparter?
- Hur konstrueras den svenska skolans uppdrag och funktion i dessa diskurser?

Syftet är således *inte* att söka svar på var skolan skall ha avslutning, däremot är strävan att analysera och synliggöra *diskurser* som finns i berättelserna om skolavslutning i kyrkan i utvalda artiklar.

Teoretisk referensram

Skolans uppdrag ur ett historiskt perspektiv

Richardson (2004) framför att förståelse för dagens skola och dess verksamhet förutsätter att man beaktar skolans utveckling med bakgrund mot samhällsutvecklingen i stort eftersom skolan är en del av samhället. Därmed följer en historisk beskrivning med skolan som utgångspunkt.

Staten, kristendom och fostran

Skolans verksamhet och roll i samhället med stegvis förändring sträcker sig långt tillbaka i tiden, från medeltidens klosterekolor till dagens mångskiftande skolsystem (Richardson, 2004). Under 1600-talet hade kyrkan (statskyrkan) med kungen som högsta ledare ansvaret för undervisningen för människor som tillhörde samhällets övre skikt (Isling, 1980). Övriga medborgare tillhörde till stor del agrarsamhället, där självhushållning var en naturlig livsform för flertalet människor (Richardson, 2004). Utbildningsbehovet kunde till stor del tillfredställas inom familjens ram. Kyrkans uppgift bestod ur utbildningsperspektiv att kontrollera befolkningens religiösa kunskaper och hade därför det yttersta ansvaret att bilda folket i kristendom. Varje medborgare var enligt lag tvungen att delta i kristendomsundervisningen under söndagarna (Richardson, 2004).

Kristendomsundervisningen och den kunskap människorna fick ansågs skydda människorna från religiösa villolärer och farliga politiska idéer (Isling, 1980). Utgångspunkten för den undervisande verksamheten inom den svenska kyrkoförsamlingen var Luthers lilla katekes med fem huvudstycken som innehåll: Tio Guds bud, Trons artiklar (Fadern, Sonen och anden), Bönen, Dopen, Nattvarden (Selander, 1986).

Med folkskolestadgan 1842 fastslogs undervisning ”för alla” (Isling, 1988). Folkundervisningen inträdde för den breda allmänheten för att upprätta samhällsmoral, genom fostran och utbildning (Hartman, 2005). Staten som tidigare endast hade engagerat sig i utbildningsfrågor som rörde den offentliga klassen (tjänstemän och prästerskapet) fick det yttersta ansvaret för utbildning och fostran. Skolor med utbildad lärare tillrättades inför medborgarnas undervisning och fostran (Richardson, 2004).

Isling (1980) beskriver hur skolans verksamhet påverkades av nationalistiska strömningar i Europa. Författaren framhåller att skolan strävade för att ”fostra” medborgarna till ”svenskhet” genom att framkalla nationell medvetenhet och nationalkänsla. Staten ansågs överordnad med makten att fostra samhällsmedborgarna till de ”rätta” värderingarna (Isling, 1980). Enligt Isling (1988) kunde folkskolan betraktas som en kristlig och fosterländsk uppfostringsanstalt. En uppfostringsanstalt som enligt Liljequist (1999) innefattade disciplin, underkastelse, pliktrohet och lydnad.

Förändrat samhälle - förändrad syn

Kyrkan och folkskolan hade till en början samma mål och värderingar men kristendomsundervisningen försvagades efter hand (Isling, 1980). Lärarna började arbeta mer självständigt och prästerna ansåg därmed att skolan hade gått ifrån sin uppgift att undervisa eleverna i kristendomen (Selander, 1986). I början på 1900-talet inträffade brytningspunkten mellan patriarkaliska och demokratiska mönster. Industrisamhällets framväxt hade bidragit till förändrade samhällsstrukturer och ståndindelningar hade ersatts av samhällsskikt. Isling (1988) beskriver folkrörelser som slog rot och som byggde på demokratiska principer, en medlem - en röst. Författaren framhäver att folkrörelsernas grundprincip som byggde på jämlikhet och rättvisa, också efterfrågades i samhället parallellt med att strömningar inom vetenskap började ta fart.

Selander (1986) beskriver hur kyrkan som institution och dess relation till staten diskuterades flitigt till följd av kartläggningar och utredningar. Enligt författaren lades fokus på kyrkan som organisation istället för att fokusera på relationen mellan kyrka och stat. Dessutom redogör Selander hur den förändrade synen på kyrkan som egen enhet, och inte en del i samhällsorganisationen bidrog till nya sätt att organisera och arbeta. Selander för fram att skolans nya läroplan förändrade kristendomsundervisningen till att bland annat använda bibeln istället för katekesen (Isling, 1988). Kristendomsundervisningen innefattade de kristna högtiderna, kyrkoåret, gudstjänst samt bön och psalmsång. Kristendomen återspeglades i en rad olika ämnen. Enligt författaren levde den medeltida traditionen om att i böckerna läsa ut guds allmakt och vishet för ett rättvärdigt levnadssätt något som fördes över flera generationer.

Demokrati och fostran

Liljequist (1999) understryker hur samhällsutvecklingen och dess förändringar bidrog till diskussioner och debatter om skolans verksamhet. Författaren framför skolkommissionen som tillsattes år 1946 med uppdrag att lämna förslag för hur skolans verksamhet skulle anpassas till samhällsförändringarna. Enligt skolkommissionen var skolan i behov av en rad reformer.

Förslagen redovisades i Statens offentliga utredningar (SOU 1948:27) och låg därefter till grund för kommande läroplaner. Liljequist (1999) förklarar förslagen som bland annat innefattade: att demokratisera skolan med allas lika rätt och värde och att fostra eleverna till goda samhällsmedborgare. Vidare framhåller Liljequist att utredningen betonade att skolans fostrande uppgift var överordnad skolans roll som kunskapsförmedlare. Enligt Pedersen (2004) hade betydelsen av *fostran* i skolans läroplan Lgr62, förskjutits från att innefatta dygder hos eleven till beredskap för att passa in och kunna möta samhället.

Isling (1980) beskriver den målkonflikt som genomsyrade skolreformernas idégrund i föreningen av individualistiska och kollektivistiska ideal. Författaren beskriver hur ”pussel” av målkonflikter, sammankopplade med en idealistisk människo- och samhällssyn överförde en syn av att människor med de ”rätta” åsikterna och avsikterna skapar en god skola och i förlängningen ett gott samhälle. Ehn, Frykman och Löfgren (2005) menar att demokratiseringen innefattade att synkronisera breda befolkningsgrupper till att bli ”svenskar”. Författaren framhåller att samhällsomvandlingen för att bygga en stark välfärdsstat använde skolan som medel för att skapa enhetligt folk. Skolans uppgift ålades till att arbeta för att bidra till utvecklingen av ett idealsamhälle och de övergripande målen i läroplanen uttrycktes otydligt och allmänt med honnörsord som associerade till harmoni (Isling, 1980).

Välvilliga formuleringar i läroplan för att styra skolans verksamhet i demokratisk riktning visade sig svåra att genomföra och det tillsattes därmed en utredning. SIA- utredningen 1974 (Skolans, Inre, Arbete [SIA]) och dess arbete låg till grund för kommande läroplaner under 1980-talet (Liljequist, 1999). Enligt Lgr 80 skulle skolan aktivt och medvetet påverka eleverna att tillägna sig de svenska demokratiska grundläggande värderingarna (Pedersen, 2004). Fostran återkom på flera ställen men kopplades till kunskap och färdighet. Lgr 80 blev den första läroplanen som kopplade begreppet demokrati till värden som samverkan, tolerans, likaberättigade med mera (Liljequist, 1999). Statens Offentliga Utredningar (SOU 1992:94) påverkade formuleringarna i kommande läroplaner och formuleringar i läroplanen gick från målrationalitet till värderationalitet.

Decentralisering

Liljequist (1999) för fram att skolans organisation och den centralstyrda modellens begränsningar diskuterades under 1970- talet när den hierarkiska modellen försvårade skolans inre arbete, att på auktoritär nivå (staten) beordra skolpersonal att arbeta demokratiskt. Författaren menar att den centralstyrda modellen inte fungerade i och med ökade krav på delaktighet och medbestämmande vilket medförde genomgripande reformer inom det svenska skolväsendet under 1990-talet.

Liljequist (1999) beskriver hur styrningsformen i skolan gick ifrån regel- till målstyrning. Skolans decentralisering innebar att varje kommun ansvarade för skolans verksamhet med styrdokument som grund. Genom tolkning av styrdokument - läroplaner och kursplaner - kunde de verksamma inom skolan forma verksamheten efter de förutsättningar och behov som fanns på lokal nivå. Den demokratiska ideologin hade övertaget med styrkan i att ideologiska strider genom demokratisering inte utgjorde hot, så länge skola och samhälle genomsyrades av demokrati. Grundantagandet var att skolor kunde vara olika, men ändå erbjuda likvärdig utbildning. Förutsättningen för att detta skulle fungera ställde krav om en harmonisk enhetlig diskurs om centrala frågor. Därmed utformades skolans styrdokument (Liljequist, 1999).

Skolan idag

Staten och kyrkan är sedan grundlagen trädde kraft år 2000, två skilda institutioner (Richardsson 2004). Isling (1988) menar att styrkan i den tidigare patriarkaliska skolan grundade sig i statens och kyrkans allians. Författaren menar att människornas utbildning formades efter de värderingar och krav det monolitiska samhället (stat och kyrka) ansåg vara betydelsefull. Isling understryker att dagens skola har lämnat det monolitiska samhället och dagens skola har i uppdrag att uppnå uppsatta mål för att elever skall verka i ett pluralistiskt samhälle. Liljequist (1999) menar att arbetet i skolan skall förmedla och bygga på demokratiska värderingar parallellt som arbetet skall verka för samhällets demokratisering.

Skolan har reformerats från en central- och regelstyrd skola, där ekonomisk- och juridisk styrning låg till grund, till en målstyrd och decentraliserad skola där ideologisk styrning, även kallad mål- och värdestyrning, finns kvar (Richardson, 2004). Staten utfärdar läroplaner och kursplaner men styr inte längre hur skolor organiserar sin verksamhet eller hur lärarna väljer att bedriva undervisning. Idag är skolan målstyrd vilket innebär att skolan skall arbeta efter styrdokument, som förvisso är öppna för tolkningar. Runfors (SOU 2006:40) menar att motsättningarna i skolans styrdokument upptäcks främst när de skall praktiseras i skolan. När dokumentens policy möter olika diskurser på realiseringsbanan uppstår dilemman.

Skolans verksamhet präglas av traditioner, normer och värderingar från samhället och skolan långt tillbaka i tiden (Richardson, 2004). Även om skolan idag skall vara icke-konfessionell finns det inslag, så kallade arv, som många har delade åsikter om. Just skolavslutning i kyrkan är ett inslag som har diskuterats om det är religiöst inslag eller inte. Det råder motsättningar och svårigheter uppstår i olika skolsituationer som de verkamma inom den decentraliserade skolan förväntas hantera då tolkning och tillämpning av styrdokument ligger på lokal nivå. Ett exempel är skolavslutning i kyrkan som tolkas olika.

Läroplan

När undervisning sker i organiserade former som institution uppkommer behov att organisera skolans verksamhet genom att fastställa vilka kunskaper och värderingar som skall förmedlas. Enligt Linde (2006) leder skolans organisation till diskussioner om vem som bestämmer vilken kunskap och vilka värderingar som skall räknas som giltig, och vilken makt som kan pålägga andra idéer om vad som skall räknas som giltig kunskap. Linde (2001) menar att värderingar i dagens läroplanstexter bygger på tidigare traditioner i skolan med omdanelse och reformer som skett i och med varje reform. Författaren beskriver att fostran i ett historiskt perspektiv har haft olika betydelser. Vidare framhåller författaren att grunden för skolans verksamhet ligger i den luthersk evangeliska läran som förenades med idéer under tidigt 1900-tal med formuleringar som byggde på nationalistiska strömningar. Människornas påverkan av diktaturens förödande konsekvenser under andra världskriget bidrog till att samhället och skolans styrdokument knöt an till demokratin i allt högre grad (Linde, 2001).

I ett historiskt perspektiv innebar begreppet fostran, lydnad och anpassning till att det idag innebär att fostra människor till självständiga autonoma individer som passar in i ett demokratiskt samhälle (Liljequist, 1999). Ett omdiskuterat inslag i Lpo94 var förankring av kristen etik, som kan sägas vara en kompromiss som det debatterades om (Pedersen, 2004).

Värdegrund och värden

Värdegrunden i läroplanen innefattar formuleringar av värden som bedöms vara värdefulla för samhället (Linde, 2001). Enligt Sigurdson (2002) är den stora skillnaden som gäller i läroplanen, Lpo94, att värdegrunden framställs som övergripande för hela verksamheten i

skolan. Författaren understryker att värdegrund och övriga mål är skolans viktigaste styrdokument som skall tolkas och appliceras på lokal nivå.

Linde (2001) beskriver värdegrundstexten i Lpo94 och menar att texten innefattar värden som finns i de flesta etiska system, kulturer och religioner. Dessa värden är få och kallas *konvergenta värden*. Enligt författaren finns det även värden som människor inte kan enas om, dessa är fler, och skiljer människor åt, värderingar som gäller politiska frågor, kultur, religion, ideologi och kallas för *divergenta värden*. Divergenta värden kan enligt Linde vara värderingar i frågor som rör barnuppfostran, syn på könsroller, abort med mera. Författaren beskriver det dilemma som kan uppstå när värderingar som berör den privata sfären, divergenta värden, leder till ståndpunkter som kan argumenteras med konvergenta värden, oavsett om man är för eller emot ståndpunkten. Detta kan härledas till läroplanen, när de konvergenta värdena, värdegrunden kan användas som argumentationslinje för divergenta värden, ståndpunkten för/emot skolavslutning i kyrkan (kristen tradition/ undervisningen i skolan skall vara icke-konfessionell).

Sigurdson (2002) menar att formuleringen som innefattar kristen etik i läroplanen (Lpo94) var en omtvistad kompromiss. Linde (2001) problematiserar värdegrunden i läroplanen:

Värdegrundens förhållande till världens religioner är ett intressant problem av olika skäl. I läroplanen från 1994 ingår en särskild hänvisning till ”kristen tradition och västerländsk humanism”. Man kan där få uppfattningen att den svenska skolans värdegrund innehåller etiska normer och ideal som överensstämmer med den kristna etiken och västerländska humanismen. Av detta kan man möjligen också dra slutsatsen att andra religioner och (mer österländska) kulturer skulle stå för andra värden. (Hedin i Linde, 2001 s. 54)

Religioner anses vara nära förbundna med kulturers värderingar och genom att ”jämföra” andra kulturer med det egna där det egna ”vinner” kan betraktas som en social funktion, eftersom det förstärker självkänslan i ”det egna” (Hedin, 2001). När man beskriver ”sitt egna”, beskriver man implicit ”det andra”.

Inbäddad värdehierarki

Värdegrunden förekommer inte enbart i läroplanen. Även läromedel inom skolan innehåller ”osynliga” värderingar, det vill säga ”kunskap” där föreställningar och fördomar ligger inbäddad med värderingar. Föreställningar som färgar skola och samhälle har funnits historiskt sett och finns än idag. Isling (1988) beskriver att läroböckerna ännu inpå 1900-talet beskrev det svenska folket genom att jämföra med människor från andra länder. Människorna ”rangordnades” där folk från Norden var bäst, de i Västeuropa var dugliga och upplysta och människor i Sydeuropa och Östeuropa hade sämre duglighet. Människor från andra världsdelar beskrevs som ”lata”, opålitliga”, ”barnsliga” och andra religioner förlöjligades. Holliday, Hyde och Kullman (2004) lyfter fram begreppet andrafiering och förklarar att det innebär att inta ett ”utanför perspektiv” för att beskriva det andra som annorlunda gentemot det egna ”normala”.

Isling (1988) framhåller att författare till skolans läroböcker skildrade olika folkslag som förmedlades som fakta och objektiv sanning. Enligt Isling skapades folktypologi med omedvetet ideologiskt syfte som bidrog till fördomar och föreställningar. Som exempel beskriver Isling läroböckerna i historia och hur texterna gav goda förebilder eller avskräckande exempel. Texterna i läroböckerna syftade enligt lärarhandledningarna till att rikta viljan för det goda samt väcka fosterlandskärlek med kristendomen som utgångspunkt.

Tesfahuney (1999) hänvisar till Jan Mohammed som framhåller att västerländsk utbildning är starkt influerat från upplysningen. Författaren menar att djupt rotade idéer utvecklades och formulerades under upplysningen med kategorisering, att ordna - definiera kunskap och världen i olika, utbytbara *dikotomier*; vit/svart, överordnad/underordnad och god/ond, påverkad av kristendomens läror – såsom etik och moral. Enligt Tesfahuney (1999) etablerar motsatspar hierarkier som sammanförs med positiva och negativa värden av olika slag. Författaren menar att dessa uppdelningar, vilket han benämner som den diskursiva strukturen, upprättade gränsen mellan Europa och resten av världen. Europa betraktades som norm och mått till skillnad från andra delar som gjordes synonyma med bland annat avsaknad av förnuft. Upplysningen associerar än idag till modernitet och vetenskap och författaren menar att västerländsk utbildning formades som en eurocentrisk och monokulturell institution vilket enligt författaren även avspeglar sig på dagens skola.

Skolavslutning i kyrkan eller inte är ett komplext fenomen som bland annat berör samhälle, skola, individ, kultur, religion och inte minst makt – makten att definiera tillställningen. Kamali (SOU 2006:73) menar att makt och kunskap genom historisk interaktion har skapat ett system med strukturer där vissa grupper konstrueras som ”de andra” med underlägsna egenskaper relaterat till ett överlägset ”vi”. Författaren menar att det produceras föreställningar när världen presenteras som ett logiskt hierarkiskt sammanhang. Författaren framhåller att det skapas en form av hierarki där olika grupper positioneras och värderas i förhållande till varandra och den grupp som med kulturella likheter värderas ligga närmast majoritetssamhällets position får större tillgång till makt och inflytande.

Även Runfors (2003) belyser makt och de särskiljande och underordnade processer som uppstår i mötet med invandrabarn. Författaren menar att formuleringar i läroplanen är uttryck för visioner som inte speglar eller tar hänsyn till skolans praktiska vardag. I sin avhandling beskriver författaren hur skolan, trots personalens goda vilja och engagemang, överför beteendemönster, normer och värderingar, genom att reproducera konstruktioner av vad som är normalt och avvikande. Begreppen kulturalisering och integration som har präglat integrationspolitiken på nationell och kommunal nivå har enligt Kamali (SOU 2006:73) medfört ett ”särartstänkande” vilket har avspeglat sig på samhället och invånarna. Författaren beskriver hur personer med invandrabakgrund föreställs tillhöra egendomliga kulturella system och reduceras vara bärare av vissa kulturella egenskaper. Författaren kallar det för ”kulturella boxar” där personer tillskrivs vara bärare av egenskaper (boxar) som på nästan alla punkter skiljer sig från ”vår kultur”. Boxarnas gemensamma nämnare är att dessa boxar är främmande och avvikande och placeras underlägset den ”svenska kulturen” som får en överlägsen särställning. Holiday m.fl. (2004) menar att framställning med egenskaper som är väsentliga för just det objektet eller folkslaget kallas för essentialism och författarna redogör för att essentialism bidrar till föreställningar och fördomar.

Ordens makt och media

Studien handlar om hur skolavslutning i kyrkan tar sig i uttryck i media. Jansson (2002) lyfter fram att publicerade texter i media innehåller inbäddad maktpotential, makten att beskriva, granska och värdera. Media anses vara en del av samhället och till stor del lämna utrymme till majoriteternas ståndpunkter, där minoriteter sällan kommer till tals (Gerstl- Pepin, 2007). Palm och Skogersson (2008) lyfter i sin studie fram att nyhetsmedierna är av stor betydelse för hur mottagaren bedömer och värderar olika samhällsföreteelser.

Nyhetsmedia kan ses som en bärande del i den samhälleliga ”infrastruktur” eftersom de anses förse medborgare med kunskap om det som händer i samhället och världen. Holliday m.fl.

(2004) menar att media kan sägas vara en yttre kraft, ett mäktigt verktyg som inte enbart förmedlar nyheter objektivt. Författarna lyfter fram att media innehåller dolda föreställningar och fördomar som konstruerar ”den andre” som underlägsen och/eller beskriver ”den andre” för att bekräfta sig själv.

Images are, on the one hand, reproductions, but they have a second meaning as well: a mental picture of something not real or present. (Gamson m.fl. 1992)

Som ovanstående citat anspelar så menar Gamson m.fl. (1992) att media producerar och reproducerar mentala bilder och föreställningar. Enligt Holliday m.fl. (2004) är media ett mäktigt verktyg som implementerar föreställningar. Författarna menar att föreställningar finns runtomkring alla ofta som följd av viljan att beskriva/bekräfta sig själv, vilket skapar stereotyper, föreställningar och fördomar. Texter producerar och reproducerar de normer och föreställningar som råder i samhället och att mottagaren läser det som känns bekant vilket leder till att föreställningar bekräftas till ”sanning”. Ett kritiskt förhållningssätt till texter i media kan bilda uppfattningen av att man är mot yttrandefrihet och/eller är utvecklings- och teknikfientlig (Ekecrantz & Olsson, 1994).

Konstruktivistisk syn på text

Publicerade texter i media om skolavslutning i kyrkan en form av konstruktion: textkonstruktion. Ekecrantz och Olsson (1994) framhåller att den sociala verkligheten och återgivningen av den är skilda företeelser där återgivningen filtreras genom värderingar, uppfattningar och kulturella koder. Författarna menar att texter konstrueras utifrån författarens uppfattningar färgade av samhällsnormer, både framåt (visioner) och bakåt (historiskt) i tiden. Texter konstruerar föreställningar och uppfattningar som senare tas för givna, upplevs ”normala” och accepteras. Föreställningar förstärks till att bli ”sanning” när texter reproducerar redan vedertagna föreställningar.

Texter som publiceras i nyhetsmedia bygger således på de diskurser som har konstruerats utifrån normer och värderingar som råder i majoritetssamhället, oavsett vem som författat texten (insändare, debattartikel eller journalist). Brune (1998) beskriver den strängt ritualiserade och hierarkiska ordning som nyhetsproduktion är och menar att det inte är enbart journalisten eller skribenten som påverkar nyhetsvärderingar. Enligt författaren väljer skribenten perspektiv efter det synsätt som sitter i väggarna, exempelvis tidningsredaktionen eller majoritets synpunkter som råder i samhället, som i sin tur bidrar till att befästa och fördjupa olika konstruktioner som finns. Texter producerar och reproducerar föreställningar som råder i majoritetssamhället.

Enligt Ekecrantz och Olsson (1998) är sambandet mellan textkonstruktioner och sociala verklighetskonstruktioner att textkonstruktioner skapar sociala verklighetskonstruktioner. Därmed blir det svårt att dra gränsen mellan skribentens ”skapelse” (diskurs), det vill säga texten och den ”yttre” verkligheten. Texter konstruerar verkligheten utifrån diskurser. Tidningar är inskrivna i olika diskurser som de bekräftar genom att producera och återuppfinna dem. Texter i media innehåller således diskurser som genom publicering når ut och påverkar offentliga diskurser i samhället.

Teoretisk utgångspunkt

Diskursteori

Enligt Bergström och Boréus (2000) är diskursanalys ett stadium av samhällsfenomen med fokus på språket och språkanvändningen. Med diskursanalys som teori och metod i studien är syftet att ringa in diskurser i valt textmaterial. Diskursteori bygger i grunden på att människans identitet, sociala relationer och att människans omvärld förändras och skapas genom formuleringar och uttryckssätt med utgångspunkt i språket. Eller som Winther Jörgensen och Phillips (2000) menar, att kärnan i diskursteorin är att det blir sociala effekter av texten, ett visst sätt att tänka och tycka, (diskurser) som färgar språket och i förlängningen påverkar samhället.

Enligt Winther Jörgensen och Philips (2000) är den överordnade tanken i diskursteori att sociala fenomen aldrig anses färdiga eller fixerade. När betydelsen inte fixeras skapas det utrymme för social strid över att definiera betydelsen. Författarna menar att diskursanalytikerns uppgift därmed är att studera strävan att definiera, att kartlägga processer där det pågår kamp att fastställa betydelsen. Att fastställa betydelsen innebär att betydelsen blir så vedertagen att den slutligen uppfattas som naturlig. Begrepp är mångtydiga, och för att tydliggöra, definiera begrepp sätts de ofta i relation till andra begrepp. Detta för att det finns flera konkurrerande sätt att uppfatta ett begrepp (Winther Jörgensen & Philips, 2000).

Hegemonier inom diskursteori är en form av makt när några i samhället konstruerar olika identiteter genom ”vi” och ”dom” (Laclau & Mouffe, 2001). Där ”dom” tillskrivs negativa egenskaper. Hegemonier har aldrig monopol på att uttrycka och definiera - det vill säga fixera diskurser, eftersom det alltid finns krafter som kämpar mot hegemonin. Författarna för fram att social antagonism uppstår när hegemonin bearbetar diskursen till den grad att den naturaliseras, det vill säga när människan till slut uppfattar diskursen som naturlig och accepterar den. Social antagonism anses av författarna som något som uppstår när den svagare gruppen inte har/får möjlighet att skapa sin egen identitet. I den här studien berör social antagonism de egenskaper som tillskrivs skolavslutning i kyrkan och dess aktörer.

Språk och text är en stor del av den verklighet vi lever i och leder till sociala effekter. Att avslöja diskurser, mönster och graderingssystem i en textmassa åskådliggör ojämlika maktförhållanden och hur identiteter konstrueras. Hur skolavslutning i kyrkan och dess aktörer konstrueras, genom att undersöka vilka diskurser som finns inbäddade i texterna. I den här studien blir språkbruket, med andra ord textkonstruktionen material och diskursanalysen instrument för att undersöka diskurser i texter. Diskursanalys fokuserar liksom socialkonstruktionen på språket.

Diskursteori som analys och metod i den här studien innefattar att studera diskurser i massmedia med skolavslutning i kyrkan som utgångspunkt. Frågan om skolavslutning i kyrkan - eller inte - är en brännpunkt där olika ideologier och tolkningar strider om hegemonin, rätten att bestämma vad skolavslutning, tradition, kultur, skola och svenskhet är. Man kan även säga att striden mellan olika ideologiska definitioner kommer i uttryck i kampen att definiera skolavslutning i kyrkan. Diskursteori som metod förklaras ytterligare i metodavsnitt.

Socialkonstruktionism

Varje samhälle har överenskomna normer, värderingar som utvecklas människor emellan och är socialt konstruerade. Socialkonstruktionism, är en samhällsvetenskaplig inriktning som hävdar att verkligheten eller aspekter av verkligheten är socialt konstruerad. Verkligheten *finns inte* utan *verkställs* exempelvis med diskurser i en text, där skriftspråket producerar olika sanningar.

För att förklara socialkonstruktion ytterligare; begreppet innehåller ”konstruktion” från latinets *con-struo* som kan sägas vara synonymt med att stapla, bygga eller ordna samman (Alvesson & Sköldberg, 2008). I forskningssammanhang är socialkonstruktionism en metod för att undersöka hur sociala konstruktioner skapas, exempelvis via tal och text. Konstruktionismen framhåller att bland annat identiteter och etniska grupper är konstruerade att det inte finns någon given verklighet, utan att de är föränderliga och situationsbetingade (Winther Jørgensen & Philips, 2000).

Winther Jørgensen och Philips (2000) beskriver till exempel att en nationell diskurs är social konstruerad. Författarna belyser den nationella indelning av världen med länder och gränser som verkar vara naturliga enheter. Ur ett historiskt perspektiv är indelningen inte naturlig utan har upprättats, och är därmed socialt konstruerad. Konstruktionismen yttrande innefattar immateriella företeelser som t.ex. identitet, kultur, intressen, språk och idéer som *sociala konstruktioner*. Sawyer och Kamali (SOU 2006:40) betonar att nationalstater har använt sig av utbildningssystem som en påtvingad makt för att konstruera homogena medborgare med bestämda normer och värderingar. En annan form av konstruktion är när det konstrueras ett ”dom” som förstärks genom ett ”vi”. Diskursen om ”vi” och ”dom” förstärks enligt flera forskare i skolans läroböcker (SOU 2006:40).

Ljungberg (2005) menar att det finns handlingsmönster som är integrerad i skolan som institution när pedagogiska arv och etablerade kulturella hierarkier reproduceras i den praktiska verksamheten. Enligt Lahdenperä (2008) förekommer konstruktion inom skolan när svenskhet konstrueras om norm och överordnad och avvikare från normen kategoriseras som en hel grupp exempelvis invandrarelever. Taylor (1999) menar att bemötandet påverkar identitetsskapandet och författaren framhåller att identiteter formas, konstrueras av andra människors erkännande eller frånvaro av erkännande.

Skolan som institution är en del av samhället, och speglar de normer och värderingar som finns konstruerade utanför skolan. Skolan kan sägas vara en arena där människor med olika bakgrunder möts och där lärarna genom sin yrkesroll har legitim makt att undervisa och reproducera symboliska föreställningar om vad som är ”rätt” och ”fel”. Skolan kan beskrivas som en institution där samhällets representativa synsätt och föreställningar reproduceras och institutionell diskriminering kan äga rum. Inriktningen i den här studien blir främst att synliggöra diskurser om skolan som kommer i uttryck genom kampen att fixera betydelsen/definiera skolavslutning i kyrkan. Diskurser visar på hur företeelser, föreställningar och kunskaper konstrueras som naturliga/onaturliga kring argument om skolavslutning i kyrkan.

Metod

Metodval

Syftet med studien är att undersöka hur diskurser kring skolavslutning i kyrkan konstruerar verkligheter, hur diskurser legitimerar ståndpunkter, vilka diskurser som reproducerar och hur diskurser konstruerar aktörer. För att undersöka hur skolavslutning i kyrka konstrueras i texter från nyhetsmedia är utgångspunkten diskursanalys som specifik teori med socialkonstruktionism som ansats. Tidningsartiklar från svensk nyhetsmedia har lästs och analyserats med kritisk diskursanalys som metod.

Enligt Börjesson (2003) finns texterna i verkligheten samtidigt som dess innehåll *framställer* verkligheten. Med diskursanalytisk metod problematiseras essensen för att söka svar på författarens budskap, vad som sägs, hur det sägs och vilka maktordningar som gäller. Vilken ”syn” som finns samt vilka ”föreställningar” som föreligger.

Empiriskt material och avgränsning

Studien innefattar artiklar från morgontidningar och kvällstidningar sammanlagt fem tidningar, Svenska Dagbladet, Dagens Nyheter, Sydsvenskan samt Aftonbladet och Expressen. Val av tidningar grundade sig i att välja tidningar som är erkända, lättillgängliga och som troligtvis har inflytande på diskursen.

För att tillhandahålla empiriskt materialet har tidningarnas hemsidor på internet använts med sökorden ”skolavslutning” och ”kyrka” (januari 2007 till och med maj 2009). Materialet är avgränsat till artiklar som behandlar skolavslutningen på vårterminen, inför sommarlovet, vilket innebär att artiklar som behandlar avslutning under december månad har utelämnats. Skolavslutning under december månad har utelämnats eftersom studien inte omfattar julen eller någon religiös högtid.

Artiklarna består av olika genrer av texter och ingen avgränsning har gjorts kring *vem* som har författat texten. Detta är ett strategiskt val eftersom studien fokuserar på rådande diskurser och inte på att kategorisera *vem* som konstruerar *vad* eller vad media anser. Det intressanta är att tidningen har valt att publicera artikeln och därmed gett den tillträde till den offentliga diskursen.

Börjesson och Palmblad (2007) lyfter fram det breda nytänkande som har skett inom samhällsforskning vad gäller användandet av empiriskt material och författarna understryker att innehållshierarki numera är betydelselös. Enligt författarna ställer diskursanalys material på lika nivå, det vill säga att en statlig offentlig utredning och en insändare ligger på samma nivå då båda typerna av material gör anspråk på att berätta något om verkligheten. Analysen omfattar artiklar formulerade av såväl politiker som insändare. Nedan följer en redogörelse över vilka avdelningar artiklarna som har analyserats tillhör samt hur många artiklar från respektive tidning inom parantes:

Aftonbladet (2): Inrikes

Dagens nyheter (3): Inrikes, opinion debatt, opinion signerat.

Expressen (2): Inrikes.

Svenska dagbladet (7): opinion synpunkt, opinion brännpunkt, inrikes.

Sydsvenskan (4): Opinion, kultur och nöjen, inrikes.

Artiklarna är utskrivna från tidningarnas nätupplaga och analysen har genomförts med utgångspunkt i syfte och frågeställningar. En ytterligare avgränsning har varit att bortse från bilder och symboler i artiklarna då syftet primärt var att analysera text. Etiskt ställningstagande kring det empiriska materialet har inte varit nödvändigt eftersom det empiriska materialet är offentliga artiklar.

Reliabilitet och validitet

Reliabilitet eller tillförlitlighet innebär att syftet med en annan forskare och upprepad mätning skulle leda till samma resultat. Enligt Kvale (2009) syftar reliabilitet till forskningsresultatets beskaffenhet och tillförlitlighet, det vill säga att tillvägagångssättet i studien är tillförlitlig och kan reproducera resultatet vid andra tidpunkter av andra forskare.

Validitet är när metodvalet undersöker vad den påstås undersöka (Thurén, 2007). Validering är inte någonting som har tillämpats under en speciell fas utan validering har implementerats under hela forskningsprocessen. Utgångspunkten i undersökningen har genom hela studien varit inriktat på att undersöka det som har varit syftet med undersökningen. Tillvägagångssättet och resultatet i analysen har redovisats och motiverats med teori och metod. Diskursanalys och kritisk diskursanalys som metod har medfört fokus på den språkliga strukturen, med strävan att analysera utan att väva in tolkningar eller antaganden. Adresserna till de analyserade texterna redovisas i referenslistan vilket frambringar test- retest-reliabiliteten.

Under hela forskningsprocessen har alla delar granskats med kritisk syn. Den inre validiteten handlar om författarens, det vill säga forskarens förförståelse inom ämnet (Kvale, 2009). Förförståelsen täcker inte enbart de föreställningar forskaren har utan innefattar beskrivning av urval, datainsamling och analysprocess. I den här studien har förförståelsen infattat mycket mer än skolavslutning i kyrkan. Studien innefattar teorier och tidigare forskning som berör studien och har därmed tangerat skolhistorik med skolan och kyrkan som utgångspunkt samt media, textkonstruktioner och kritisk diskursanalys. Texterna har granskats både ur en språklig synvinkel och i relation till teori och tidigare forskning, arv och tradition inom skolan. Vilket ger en form av teoritriangelning då analysen av den språkliga strukturen sätts i relation till teori. Strävan efter interbedömarreliabilitet har medfört en ”transparent” tolkning med argument som förstärker studien genomgående i alla delar.

Forskarens roll

Viktigt att beakta är att diskurser inte framträder av sig själv. Studien är beroende av vilket fokus forskaren väljer att lägga på det empiriska materialet. För att inte låsa in studien i snäva teorier är utgångspunkten; diskursteori med socialkonstruktivistisk ansats, som kännetecknas vara omfattande och breda begrepp. Enligt Winther Jörgensen och Philips (2000) kan socialkonstruktivism ses som en gemensam beteckning för en rad nyare teorier om kultur och samhälle. Med bestämda redskap har en detaljerad analys tillämpats för att undersöka hur diskurser konstrueras i texternas egenskaper (Winther Jörgensen & Philips 2000).

Diskursanalys

Genom kritiskt förhållningssätt vid textanalys synliggörs olika diskurser där olikheterna i diskurserna således kommer att konkurrera med varandra då utgångspunkten (skolavslutning i kyrkan) är samma företeelse. Denna konkurrens, att fastställa betydelsen kallas också för kritisk diskursanalys.

Michel Foucault ansåg utifrån sin strukturalistiskt språkfilosofiska utgångspunkt att språket spelar en avgörande roll för reproduktion av samhället och upprätthållande av maktstrukturer (Bergström & Boréus, 2000). Foucault hade avsikt att klarlägga de historiskt medförda reglerna för dels för vad som får uttalas och inte får uttalas, dels vad som anses vara sanningar och osanningar inom en kunskapsregim (W. Jørgensen & Phillips 2000). Enligt Bergström och Boréus (2000) är diskursanalys starkt förknippad med Michel Foucault som fokuserar på maktens struktur i meningen. I sina verk har han genomgående en konstruktivistisk infallsvinkel genom att sätta språket i relation med makt och dess oundvikliga motstånd.

Kritisk diskursanalys

Strukturalism och poststrukturalism är bakgrunden till alla diskursanalytiska angreppssätt (Winther Jørgensen & Phillips 2000). Genom ett diskursanalytiskt angreppssätt skall forskaren upptäcka vad författaren vill ha sagt genom budskapet i textmassan. Den kritiska diskursanalysen betonar vikten av ett kritiskt förhållningssätt till verkligheten samt till människans konstruktion av verkligheten. Inom den kritiskdiskursanalytiska tolkningen anses Faircloughs (1989) metod vara en av den mest omfattande teorin och metoden. Faircloughs metod innefattar inte enbart analys av text utan även omständigheterna mellan texter, processer och deras sociala förhållanden.

Diskurs är en form av handling som påvisar det förhållande som finns mellan social praktik och social struktur. Den sociala strukturen är både en förutsättning för, och en effekt av den sociala praktiken. Fairclough menar att diskurser har tre olika språkliga funktioner som samspelar och påverkar varandra i alla former av diskurs, vilket redovisas nedan (Winther Jørgensen & Phillips 2000):

Identitetsfunktionen: Diskurser konstruerar sociala identiteter där olika subjekspositioner erbjuds olika deltagare vilket visar identitetsfunktionen.

Relationella funktionen: I den relationella funktionen är diskursen medel för att konstruera sociala relationer mellan deltagarna i en diskurs, det kan till exempel vara jämförelser för att förstärka skillnader.

Ideationella funktionen: Den ideationella funktionen i diskursen bidrar till att konstruera tanke- och trossystem.

Genomförande av analys

Att studera diskurser och sociala konstruktioner innebär enligt Börjesson (2003) inte att presentera vad som sägs, utan att fundera över det som sägs och hur det sägs. Syftet är alltså inte att enbart presentera och återberätta vad som står i texterna. Däremot är det primära målet att lokalisera diskurser i varje enskild text för att sedan påvisa mönster och ringa in svar på de forskningsfrågor som är utgångspunkten för analyserna. Syftet är att synliggöra de föreställningar, fördomar och polariseringar som finns inbäddade i texterna.

För att kunna hitta tankefigurer som mönster i valda artiklar har analysen innefattat olika faser. Texterna har lästs upprepade gånger, efter varje läst artikel har tre faser tillämpats som enligt Fairclough (1989, 2003) inleder diskursanalysen: beskrivning, tolkning och social analys; problemet som konstrueras, agenter och egenskaper. Fairclough (1989) betonar att språket är en komponent av samhället och diskurserna i språkbruket både producerar och reproducerar sociala relationer, kunskap, identitet och maktrelationer.

Språkteoretisk bakgrund

Genom att tillämpa Foucault kritiska diskursanalys synliggörs maktens struktur i meningen, kampen att definiera vad skolavslutning i kyrkan "är" och vilka utestängningsmekanismer som konstrueras. Med Fairclough har de tre språkliga funktionerna implementerats; identitetsfunktionen, relationella - och ideationella funktionen. Vilka sociala identiteter som synliggörs när olika positioner erbjuds olika deltagare, relationen mellan deltagarna i diskursen samt vilka tankar och trossystem som ligger inbäddad i texterna.

Analysen har även fokuserat på diskursens styrningsformer, exempelvis om man inom diskursen uppmuntrar eller fördömer, värderar, vissa beteenden och egenskaper. Diskurser som har synliggjorts har varit talordningar och logiker över vad som är "sant" och "förnuftigt". För att göra det tydligare: analysen bygger på att problematisera argument som talar för och emot, och ringa in berättelserna, tankefigurer kring dessa argument. I den hermeneutiska traditionen talar man om den ständiga process bakåt och framåt mellan delarna och helheten, vilket kallas den hermeneutiska cirkeln. Detta finns infiltrerat i diskursanalytisk analys. För att kunna ringa in detaljerna som konstrueras i texterna behöver forskaren hela tiden pendla mellan hela texten (sammanhanget) och orden.

I analysen har bestämda redskap tillämpats med syftet att synliggöra hur diskurser konstrueras i texternas egenskaper (Winther Jörgensen & Philips, 2000). Ambitionen har varit att som forskare distansera den egna uppfattningen om fenomenet skolavslutning i kyrkan för att hitta tankefigurer, berättelser, konstruktioner, antaganden som finns konstruerade i texterna.

Modalitet

Analys med fokus på modalitet som betyder "sätt", avser att undersöka hur avsändaren förbinds till sitt påstående. Det finns flera modaliteter där *sanning* är en av dem.

När avsändaren presenterar sitt *påstående* som om det vore fakta eller sanning;

Om vi fostrar våra barn till religiösa analfabeter är de dåligt rustade för att vara medborgare i dagens och morgondagens värld. (Jens Mikkelsen citerar Antje Jackelen i Sydsvenskan, 071209)

En annan typ av modalitet är när tolkningar, det vill säga när avsändarens *tolkning* framstår som sanning, istället för att belysa att det är en personlig åsikt;

Därför är det också naturligt med skolavslutning i kyrkan. (Carl- Johan Carlborg i SvD 070601)

Transitivitet

Transitivitet handlar om hur subjekt och objekt förbinder eller inte förbinder händelser och processer. Analysen fokuserar på de ideologiska konsekvenser som framställningsformen har. När texten utelämnar agenten, det vill säga den som utför handlingen, konstrueras en passiv sats och händelsen förefaller som naturfenomen med *fokus på effekterna* av händelsen;

Det ger anledning att undra vad som kan bli nästa steg i dessa försök att suddas ut och osynliggöra svensk kulturtradition och svensk identitet. (Carl- Johan Carlborg i SvD 070601).

Analys

Syftet är att undersöka diskurser om skolavslutning i kyrkan.

I följande avsnitt redovisas resultat med utgångspunkt i forskningsfrågor:

- Hur konstrueras skolavslutning kyrkan?
- Hur konstrueras aktörerna och deras motparter?
- Hur konstrueras den svenska skolans uppdrag och funktion i dessa diskurser?

Forskningsfrågor

Hur konstrueras skolavslutning i kyrkan?

Problem

Skolavslutning i kyrkan konstrueras över lag som ett problem som har uppstått nyligen. Att problemet har uppstått konstrueras bero på; att det strider mot lagar och styrdokument, att det svenska samhället har blivit mångkulturellt. Exempel:

Att sjunga ”Den blomstertid nu kommer” i kyrkan inför släkten var länge en stark tradition på sommaravslutningen. Men de senaste årens hetsiga debatt har ändrat på det. Bland annat eftersom föräldrar till elever med andra religioner än kristendomen, tycker att det är fel att deras barn tvingas in i en svensk kyrka. (Martin Rapp i Aftonbladet 070608).

Snart slutar skolorna. De flesta önskar säkert att skolavslutningen blir glad, positiv och gärna lite högtidligare traditionellt snitt. Därför är det också naturligt med skolavslutning i kyrkan. Kyrkan och vår kristna tro är ju en viktig del av vår kulturtradition och har i århundraden format våra värderingar och det samhälle vi lever i. Men på senare tid har en märklig debatt med diskrimineringsförtecken blossat upp. Avslutning i kyrkan påstås bland annat kränka dem som av olika skäl inte omfattar traditionella svenska värderingar... Diskrimineringsombudsmannen, DO, hakar på och förordar skolavslutningar i neutral lokal för att skydda elever med annan etnisk tillhörighet, religion eller trosuppfattning. (Carl-Johan Carlborg i SvD 070601)

Religiös övertygelse är och förblir en privatsak. Den kommunala skolan skall därför förhålla sig neutral till alla religioner och skolverksamheten får inte innehålla några religiösa ceremonier som utestänger barn. (Per Tedin i Sydsvenskan 071213)

Flertalet artiklar består av en sammanställning av insändare med åsikter och argument som ställs mot varandra. Flertalet artiklar konstruerar frågan som ett dilemma genom ”sammanfattning” av flera åsikter som talar för och emot. Diskursen som ligger inbäddad är att det inte finns något ”rätt sätt” eftersom det finns missnöje oavsett om man har eller inte har skolavslutning i kyrkan. Det redovisas exempel på skolor som har valt olika strategier men där det i vilket fall som helst har funnits missnöje och besvikelse.

Naturligt med skolavslutning i kyrkan

En diskurs som framträder är att skolavslutning i kyrkan konstrueras vara en svensk kristen tradition och tillskrivs vara en *naturlig* del av människornas kultur i det svenska samhället:

De flesta önskar säkert att skolavslutningen blir glad, positiv och gärna lite högtidligare traditionellt snitt. Därför är det också naturligt med skolavslutning i kyrkan. Kyrkan och vår

kristna tro är ju en viktig del av vår kulturtradition och har i århundraden format våra värderingar och det samhälle vi lever i. (Carl- Johan Carlborg i SvD 070601)

Texten ovan konstruerar kulturtraditionen som en kristen kultur. Det naturliga ligger inbäddat i flertalet artiklar genom antydning att kyrkan som plats för skolavslutning är en fråga som nyligen har blossat upp och skolan inte vet hur detta skall hanteras.

Det konstrueras en konservativ, statisk och passiv syn på tradition när tillställningen benämns med ord som försvara, bevara och bejaka. En annan möjlig tolkning är att skolavslutning i kyrkan framställs som hotad, vilket innebär att det skapas ett moraliskt anspråk på rätten att försvara tillställningen.

I flertalet artiklar konstrueras skolavslutning i kyrkan som konstitutiv och det dras symboliska paralleller med svensk historia, svenska flaggan och svensk identitet. Det ligger essentialism¹ inbäddat när symboler länkas ihop med kultur och beteenden förklaras med kultur. Makten att definiera skolavslutning som kulturtradition kommer fram och de konservativa ordvalen visar på att kulturtradition inte är något föränderligt som kan utvecklas utan att den tvärtom är statisk.

En diskurs som avviker från mönstret är följande text;

Skolavslutningar i kyrkan utgör inte en del av det religiösa arvet... En del av det religiösa arvet utgör det absolut inte. (Jan Hjärpe i Sydsvenskan 071210)

Tradition beskrivs med ord som ”vår tradition” och ”vår kultur”², och läsaren naturaliseras in till en åsiktsgemenskap, där läsaren genom samhörighet skall inkluderas i *vi* som står för de som vill ha skolavslutning i kyrkan. Därmed konstrueras det en tyst överenskommelse mellan avsändaren och läsaren, med utgångspunkten att *vi* vill ha skolavslutning i kyrkan för att det är och har varit en naturlig del av svenskheden.

I flertalet artiklar konstrueras det en ”majoritet” (anhängare till skolavslutning i kyrkan) som tillskrivs samma ståndpunkt, med viljan att ha skolavslutning i kyrkan. Majoriteten, tillskrivs inte känna sig kränkt och det konstrueras ingen variation mellan människor inom majoriteten. Majoritetens upplevelse konstrueras som den enda sanningen där skolavslutningen i kyrkan konstrueras som naturligt. De som är emot framställs bland annat vara ”... någon enstaka persons fjantiga gnäll och kritik.”³ Kritikerna av skolavslutning i kyrkan skildras som en väldigt liten minoritet. Kritiker till skolavslutning i kyrkan fråntas rätten att bli hörda samtidigt som det fastslås att det är näst intill omöjligt för att känna sig kränkt av skolavslutning i kyrkan. När även den legitimitetsgrunden försvinner kan kritikerna inte tala utifrån positionen ”försvar för kränkta mänskliga rättigheter”, och inte från positionen ”vi är en grupp”.

Diskursen som skapas handlar om ”det rätta sättet att tänka” (att ha skolavslutning i kyrkan) när motparternas åsikter förlöjligas. Demokratin finns inbäddad när kampen att definiera skolavslutning i kyrkan tenderar att handla om majoritetssamhällets krav och behov. När skolavslutning i kyrkan konstrueras som ”naturligt”, betecknas även att motsatsen är onaturlig. Att inte ha skolavslutning i kyrkan konstrueras vara onaturligt. Det uppstår

¹ Essentialism innebär att uppfatta kultur och etnicitet statistisk och oföränderlig.

² Alf Svensson i SvD 081216

³ Alf Svensson i SvD 081216

maktanspråk på att definiera kyrkan som naturlig och svenskt, vilket i förlängningen gör anspråk på att konstruera skolavslutning i kyrkan som svenskhet och svenskhet som kristen.

Budskap och definition

Det finns flera diskurser om *kyrkan* som plats för skolavslutning, ibland självklart religiös, ibland beroende på *vad som händer* i kyrkan under tillställningen och ibland konstrueras den enbart som *en lokal*. Konstruktionerna tenderar att förstärka budskapet som texten vill framföra. Det finns ett tydligt samband där kyrkan konstrueras som religiös- ickereligiös beroende på skribentens ståndpunkt i om det går att fira skolavslutning i kyrkan eller inte. Det är främst motståndare till kyrklig skolavslutning som definierar tillställningen som religiös i sig. Det finns följaktligen en diskurs som säger ”kyrkan i sig är inte religiös”, och en mot-diskurs som hävdar att kyrkan i sig är en religiös symbol. Mot- diskursen innefattar inte detaljerat just kyrkan utan i mot- diskursen hänvisas övervägande till lagar.

Kyrkan är trots allt ingen lokal, vilken som helst, utan en plats där det kristna budskapet sprids.
(Karin Rebas i DN 070112)

I regel är ortens kyrka kommunens vackraste lokal och den mest kulturbärande. (Alf Svensson i SvD 081216)

Skolavslutning i kyrkan, med barnkör, blommor, levande ljus och sommarljuslängtan hör till de svenskaste traditioner. Speciellt kristen är den dock inte, i varje fall inte sedan flera decennier.
(Cordelia Edvardson i SvD 070704)

Kampen att fixera kyrkans betydelse skapar flera motstridiga diskurser om skolavslutning i kyrkan, tradition och religion:

- Kyrkan är ickereligiös (anhängare till skolavslutning i kyrkan)
- Kristendom är delar av tradition/kultur och inte religionsutövning (anhängare till skolavslutning i kyrkan)
- kristendom är en religiös tradition (används del av anhängare och motståndare, Alf Svensson och kritiker till skolavslutning i kyrkan)
- kyrkan utnyttjas genom att vara en statlig producent av ”sekulär mys” (motståndare till skolavslutning i kyrkan)

Strider mot lagen

Den religiösa diskursen framträder tydligare när den ”gör skada” via anmälningar till diskrimineringsombudsmannen (DO) då skolavslutning i kyrkan upplevs vara kränkande. En form av maktkamp uppstår över att definiera *kyrkan* som religiös/icke religiös och tillställningen skolavslutning i kyrkan som religiös/icke religiös. Kampen mot skolavslutning i kyrkan stärks med styrdokument med argument att skolan skall vara icke-konfessionell. Skolavslutning i kyrkan konstrueras vara en handling som strider mot lagen eftersom skolans verksamhet skall bedrivas icke-konfessionellt. Skolavslutning i kyrkan som religiös konstrueras vara motsats till det ”mångkulturella samhället” och utformas vara övergrepp mot religionsfriheten. Den religiösa diskursen behandlar övervägande just om att tillställningen strider mot lagar och regler.

Enstämmighet och oenighet

Ett mönster är hur korta insändare ”enstämmigt” argumenterar för sin ståndpunkt. Dessa enstämmiga röster sammanställs ofta i artiklar med argument för och emot. Exempel är sverigedemokraternas motion⁴ som påpekar att tillställningen är kulturarv. En möjlig tolkning är att anhängare definierar kyrkan som icke-religiös och därmed konstruerar kyrklighet som tradition, en form av religiositet som konstrueras vara tradition. Två artiklar i SvD som är författade av kristdemokratiska riksdagspolitiker konstruerar skolavslutning i kyrkan som en religiös tradition som skall bevaras. Politiker som kommer till tals (sverigedemokrater, kristdemokrater) verkar enade i frågan. Sverigedemokraterna konstruerar skolavslutning i kyrkan som kulturarv, samhörighet med tidigare generationer, medan kristdemokratiska riksdagspolitiker konstruerar skolavslutning i kyrkan som en tradition som en del av kristendomen.

En diskurs som utmärker sig är ”oenigheten” av verksamma inom kyrkan. Anhängare (till skolavslutning i kyrkan) som är verksamma inom kyrkan menar att religion är ett globalt fenomen som inte skall trängas undan till något privat, med diskursen om att kyrklig skolavslutning är en kulturell och religiös tradition som hör till kulturell *bildning*. En diskurs som motståndare inom kyrkan skapar är att det bör avskaffas helt med ståndpunkten om att kompromisser inom kyrkan har bidragit till att kyrkan utnyttjas till att enbart bli en plats:

Att behålla skolavslutningarna i kyrkan vore att göra våld på oss själva och ett okänt antal elever och lärare”. (Ragnar Persenius i DN 070111)

Religiöst- kultur och allmänbildning

Vidare konstrueras kunskap av kristendomen som allmänbildning, språk och kultur.

Att inte lära skolelever mer om den kristna tron skulle till och med kunna vara farligt och göra att unga lättare faller ”offer för fundamentalistiska tendenser”. (Jens Mikkelsen i Sydsvenskan 071209)

Kristendomen konstrueras som ”den kristna tron” där kristendomen reduceras till *en* tolkning, ett sätt att *vara*. Kristendomen konstrueras till en nödvändighet, rent av behov för att det inte skall gå illa för barnen. Det kan även tolkas som att någon annan religion utöver kristendomen inte är den rätta fostran, och inte skyddar de unga från att falla offer för fundamentalistiska tendenser. Den kristna människan konstrueras som den ultimata och icke-fundamentalistiska medborgaren. Diskursen är att fostran av barn till religiösa analfabeter bidrar till att de står dåligt rustade som medborgare i dagens och morgondagens värld och att eleverna då lättare faller ”offer för fundamentalistiska tendenser”⁵. Religion framställs som ett globalt fenomen som inte bör trängas undan, inte begränsas till att vara en privat angelägenhet, utan konstrueras som en nödvändighet för att människan skall passa in i den globala världen.

Diskursen som uppstår är att kristendomen immuniserar mot "fundamentalism". Därmed konstrueras kristendomen som icke- religion, icke- fundamentalistisk, en icke-åsikt, den bara finns och är. En diskurs som menar att om barnen inte blir kristna kan de bli religiösa, eller ateister. Vilket uppdagar ett maktanspråk, som helt enkelt konstruerar kristendomen som

⁴ Martin Rapp i Aftonbladet, 070608

⁵ Jens Mikkelsen i Sydsvenskan 071209

"sättet", medan det andra – utanför kristendomen - erbjuder avvikelser. Kristendom bara finns och är medan "de andra" har religioner och kultur. Detta kan ses som den ideationella funktionen, en form av tankesystem där kristendomen är naturlig och icke- religion, bara ett sätt att vara.

Sammanfattning: Hur konstrueras skolavslutning i kyrkan?

- Dilemma som strider mot lagar.
- En tillställning som utestänger elever.
- Problem som har uppstått på grund av det mångkulturella samhället.
- Problem som skapar oenighet inom givna grupper.
- Som kristet, nödvändigt och allmänbildning för att skapa den ultimata medborgaren.
- Naturligt, svenskt

Hur konstrueras aktörerna och deras motparter?

Myndigheter

En tankeströmning som utmärker sig i flertalet artiklar är hur myndigheter, myndighetspersoner och beslutsfattare framställs som "överhet" i förhållande till "folket". Det konstrueras indirekt en konflikt mellan två sociala kategorier; *vi* (folket) "här nere" med sunt förnuft och som är offer, mot *dem* (överheten) "där uppe".

Även inför detta sommarlov tvingas vi läsa om hur skolledare handlar självsvåldigt och förvägrar eleverna en skolavslutning i kyrkan. (Oscarsson i SvD 080528).

Citatet ovan visar hur det konstrueras anspråk på sanningen när artikeln, texten framställer sin "källa", i det här fallet folket, som den egentliga överordnade positionen medan myndigheten och myndighetspersoner det vill säga "överhetens" synpunkter konstrueras vara försök till maktutövning och/eller förtryck.

För att inte få på fingrarna av myndigheten igen frågade skolledningen i år alla föräldrar om psalmer och predikan i kyrkan var ett okej sätt att fira sommarlovets ankomst. Alla utom en kryssade för ja. Men trots den överväldigande majoriteten blir det hembygdsgården och en psalmbefriad skolavslutning som tar kyrkans plats. (TT, DN, 070612)

Albin, 7 år, och hans klasskamrater på Kristinelundsskolan i Östhammar *får* inte fira skolavslutningen i kyrkan – det har *skolledningen beslutat*. (Sofie Åhrman i Expressen 080520, egen kursivering)

... skolledare handlar självsvåldigt och förvägrar eleverna en skolavslutning i kyrkan. (Mikael Oscarsson i SvD 080528).

Myndigheter förtrycker

I artiklarna konstrueras diskrimineringsombudsmannen (DO), samt rektorer, vara beslutsfattare som inte tar hänsyn till majoritetens, folkets vilja. Överheten konstrueras vara byråkratisk, och tilldelas ett aggressivt tillvägagångssätt som förtrycker majoriteten genom beslut som anpassas till minoriteten utan hänsyn till folket och majoriteten. Överheten

tilldelas rollen som makthavare som ”skapar” problemen genom att kontrollera, kritisera och bestämma över något naturligt, som rätten till kyrklig avslutning med negativa effekter, konsekvenser för majoritetsfolket. Relationella funktionen visar att myndighetspersoner kan påverka, besluta och bestämma, det vill säga styra människor i deras vardag, i relation till medborgarna som konstrueras som ”passiva” och ”lydiga”. Det konstrueras en diskurs om ”överheten” som genom budskapet i texterna bör uppmärksamma majoriteten, det vill säga ”folket”. Överheten tilldelas vara i besittning av makten att fatta beslut som strider mot ”folkets” vilja och påverkar den enskilda människan. Barn, ungdomar och föräldrar konstrueras vara passiva. Även kyrkan konstrueras som passiv. I diskursen ligger det inbäddat förväntningar på att majoriteten är skyldig att agera.

Och föräldrar och allmänhet har fått sig itutat att ”tiga är bäst till lags”.

Det rimliga vore självfallet att rektorer och skolstyrelser och andra gjorde helhjärtade insatser för att återerövra kyrkorummet och för att bibringa elever kunskap om den kulturhistoria som är vår.
(Alf Svensson i SvD 081216)

Överheten konstrueras vara odemokratisk och osolidarisk och tilldelas driva ett ”multikulturellt projekt” som utgör hot mot svenskheten. Konsekvenserna är att ”folket”, majoriteten upplever förtryck. I texterna konstrueras byråkratin tilldela DO rollen som myndighet vars syfte är att bedriva en form propaganda. Diskursen handlar om DO som konstrueras bedriva en kampanj utan någon grund⁶. DO konstrueras skydda elever med annan etnisk tillhörighet, religion eller trosuppfattning⁷ detta genom att försvaga svenskheten, den svenska traditionen och kulturen⁸. DO tilldelas indirekt leda en form av ”kampanj”/ ”propaganda” som innefattar mångkultur som ”överhetsprojekt” med avsikt att sudda ut svensk kulturtradition⁹.

Det konstrueras en dikotomi mellan vad som beskrivs folkets naturliga enhet och tradition och en överhet som medvetet och avsiktligt strävar efter att förstöra denna enhet till förmån för ”de andra”. Mångkulturalitet konstrueras därmed som ett hot mot svenskhet i likhet med tankefigurer som förekommer inom främlingsfientliga sammanhang.

Aktiva myndigheter och passiva medborgare

Det resoneras om majoriteten i egenskap av människor med enhetliga åsikter och ståndpunkter vilket skapar diskursen om ”folket”. I diskursen om folket framkommer deras vilja som är att ha skolavslutning i kyrkan. ”Folket” konstrueras som en tyst majoritet, därtill folkets sanna vilja. Viljan är att ha skolavslutning i kyrkan. Indirekt skapas diskursen om överheten som borde ge folket vad folket vill ha. Diskursen handlar om den autonoma individen i den kollektiva majoriteten är för skolavslutning i kyrkan. Den autonoma individen konstrueras som en naturlig del av ”svenskheten”. Svenskhet framställs som en individuell enhetlighet. Individualism, svenskhet, tradition, enhetlighet och kristendom samkonstrueras till en diskurs om ”svenska folkets naturliga känslor för skolavslutning i kyrkan”. Den autonoma individen berövas utöva sin vilja genom att överheten styr och bestämmer med lagar och regler dirigerade uppifrån utan hänsyn till folket det vill säga majoriteten vilket skapar diskursen om att myndigheter är odemokratiska.

⁶ Mikael Oscarsson i SvD 080528

⁷ Carl-Johan Carlborg i SvD 070601

⁸ Alf Svensson i SvD 081216

⁹ Carl- Johan Carlborg i SvD 070601

DO framställs i flertalet artiklar som ”fiende” med avsikt att ge sig på en svensk tradition. I texten framträder diskursen om DO som är att driva en intensiv påverkning präglad av mångkultur som ”överhetsprojekt” med risk för förlust av svenskheten.

Trots att en överväldigande majoritet av eleverna och deras föräldrar önskar sig detta, har rektorn där bestämt att detta inte är lämpligt då det skulle kunna upplevas som kränkande. Av vem är inte preciserat. Hela tillvägagångssättet liknar det aggressiva sätt varpå Diskrimineringsombudsmannen (DO) valde att tolka den nya lagen som skulle motverka diskriminering i skolan för två år sedan. När riksdagen röstade igenom lagen trodde väl de flesta att den var ämnad att motverka mobbing och andra övergrepp. DO inriktade sig istället på den fina traditionen med skolavslutning i kyrkan. (Mikael Oscarsson i SvD 080528)

DO tillskrivs en roll som innefattar att avskaffa kristna traditioner med intentionen att gynna elever med annan kultur- och religiös bakgrund än den kristna. Det konstrueras en diskurs av ”vi mot dom”, det vill säga svenska (kristna) folket mot ”dom andra” som backas upp av myndigheter som DO. En möjlig tolkning är att myndigheterna tilldelas rollen som (odemokratisk) maktbärande som missbrukar makten med konsekvenser för majoriteten och förmåner för de människor som kommer från en annan kultur, då DO för deras talan och skyddar minoriteten.

I flertalet artiklar naturaliseras människornas röst när skribenten konstruerar texten i likhet med att denne för ”folkets” talan; folket som är emot myndigheterna och som (egentligen) vill bevara tradition och kultur. Intressant är att ”folket” är inbäddat i texterna som människor med enhetliga åsikter om skolavslutning i kyrkan. Föreställningen är att en skara människor som bor i samma land också är av samma åsikt. Texten talar till och för det ”egna folket” med en gräns mellan det som är svenskt och skall bevaras och det mångkulturella samhälle ibland som anledning och ibland som hot, med uppfattningar som kan urarva svenskheten. Det mångkulturella avgränsas från ”folket”.

De som inte vill ha skolavslutning kyrkan

Den i materialet dominerande diskursen konstruerar motståndarna till kyrkavslutningar övervägande som ”onaturliga”, det vill säga att de hotar det som är naturligt, traditionellt och svenskt. Motståndarna beskrivs som:

- Samhällets avarter
 - Obegåvade
 - Minsta möjliga mod och IQ
 - Dumhetens apostlar
- (Alf Svensson, Emma Löfgren, SvD 081216)

Temat i diskursen är dels att förstärka det naturliga genom att visa vad som det naturliga *inte* är samt att påvisa att det onaturliga utgör hot mot det naturliga. De som kategoriseras att tillhöra det onaturliga konstrueras till att vara mindre vetande människor som bråkar och förstör ett lands traditioner. Motståndarna tillskrivs beröva svenska folket dess egna samt det västerländska kulturarvet. De andra utgör hot mot svenska elever som berövas kyrkan och därmed sin svenskhet. Agenternas (de som konstrueras hota) egenskaper beskrivs med fokus på effekterna. Agenterna konstrueras som aktiva vilket förstärks genom att ”vi” som vill ha skolavslutning i kyrkan konstrueras som hotade och passiva.

De som inte vill konstrueras agera, förändra och ”beröva” när anhängarna beskrivs försvara något naturligt med termer som ”bejaka”, ”bevara” och med uppmaningen att återerövra kyrkorummet¹⁰. Uppmaningen att protestera synliggörs när scenarior konstrueras om ”vad som kommer sedan”, med exempel att jullov och påsklov kan komma att ifrågasättas. Det konstrueras en ohejdbar trend, som likt en naturkraft övertar allt mer. Därmed tillskrivs motståndarna en långtgående agenda där i grunden alla delar av svenskheten hotas.

Motståndarnas det vill säga det konstruerade minoritetens upplevelser, kränkning accepteras inte. Skolavslutning i kyrkan positioneras som det naturliga och att inte vilja ha skolavslutning i kyrkan framställs som ”tokeri”¹¹. Motståndarnas position är inte legitim, och de konstrueras dessutom som hotfulla och aggressiva.

Dom andra: muslimer, judar och ateister

Problematiken om kyrkan som plats för skolavslutning konstrueras bero på att Sverige har blivit mångkulturellt och indirekt kan läsaren härledas till att debattens uppkomst beror på just det mångkulturella och invandrare. ”De andra” tilldelas rollen som motståndare till kyrklig skolavslutning. Det konstrueras ingen spännvidd bland ”vi” eller ”dom”. Typifiering¹² uppstår när ”vi” och ”dom” tvingas in en roll som inte kan förändras.

I flertalet artiklar visar sig ”dom andra” vara invandrare när de kategoriseras som nysvenskar, muslimer eller judar. ”Dom” andra; exempelvis judar och muslimer tilldelas rollen som motståndare parallellt som de inte godkänns vägra kyrkan som plats för skolavslutning. En diskurs som framträder är att välviljan och valfriheten i att delta i kyrklig skolavslutning är ”ett sätt att bjuda med armbågen”¹³.

Människor med annan trosuppfattning och deras upplevelser legitimeras inte, de tillskrivs en självklar uppfattning.

... många muslimer föredrar en andlig miljö framför en renodlat sekulär miljö. (Jens Mikkelsen i Sydsvenskan 071209)

Diskursen blir att människor tillhörande andra religioner är orsaken till debatten samtidigt som deras betraktelsesätt inte är berättigad.

Synsätt med kategorisering av människor tillhörande olika kulturer utan variation mellan dem kan på ett omedvetet plan bidra till stigmatisering av ”vi” – ”dom”. Där ”vi” kan tolkas innefatta nationell tillhörighet som har att göra med blodsband, härstamning och fysiska kännetecken, och synsättet på ”dom” kan tolkas vara rasistisk (Brune, 1998). Det kan även tolkas som att ”vi” tillskriver att ”dom” uppfattar allting religiöst och ”vi” menar att vi enbart är traditionella. ”Vi” tar tolkningsföreträdet och fastställer att det är tradition så är det så även om religionen konstrueras som icke religiös. ”Vi” uppfattar den egna gruppen som en skaras människor som tänker fritt och kan utöva tradition medan ”vi” tillskriver att ”dom” är styrda av sin religion.

¹⁰ Alf Svensson i SvD 081216

¹¹ Alf Svensson i SvD 081216

¹² Typifiering innebär fördomar och föreställningar och förklara individuella egenskaper med exempelvis kultur och religion.

¹³ Cordelia Edvardson i SvD 070704

En annan möjlig tolkning är en diskurs där andligt står mot världsligt. Även muslimer beskrivs som andliga, medan kritikerna beskrivs som världslig-ateistiska och därmed normlösa. Muslimer skrivs därmed in i en andlig- pro- kyrklig diskurs, men som i grunden är anhängare av religiösa ceremonier. Därmed isoleras kritikerna som en liten, icke-andlig minoritet.

Vi och dom

Brune (1998) menar att nyhetsjournalistik renodlar motsättningar och formulerar sig i konfliktermer där förhållandet mellan ”oss” och ”dom” framställs i ett motsatsförhållande eller konflikt. Det är inte ovanligt att välja ut och överdriva skillnader på ett sådant sätt att det konstrueras ett ”vi” som är överlägset och ett ”dom” som är underlägset. Genom att etablera ”vi” och ”dom” kan samhällsproblem i förlängningen bidra till åtgärder där ”vi” gör oss av med de avvikande eller återför ”dom” till ordningen. Detta synliggörs i texten:

Låt oss deportera ”Dumhetens apostlar”. Om dessa samhällets avarter var begåvade med minsta möjliga mod och IQ skulle de istället för att förstöra ett lands traditioner ägna sig åt fredsarbete i världen så att människor slipper vara på flykt. (Emma Löfgren citerar insändare i SvD 081216)

Ovanstående text kan tolkas som att läsaren i högre grad inkluderas in i en imaginär gemenskap kring värden, traditioner och svenskhet, medan motståndarna argumenterar mera formellt och hänvisar till lagar, rättigheter och principer som religionsfrihet och frihet från tvång. Detta kan tolkas som social antagonism. När den svagare gruppen med åsikter som inte passar majoritetssamhället inte får möjlighet att uttrycka sig utan tillskrivs egenskaper och ståndpunkter. Skolavslutning i kyrkan konstrueras som naturligt och svenskt, de som inte delar ståndpunkten och de som skyddar de som inte delar ståndpunkten konstrueras vara destruktivt för samhällsutvecklingen med tvångsförflyttning som föreslagen åtgärd. Det framkommer ingen inbjudan till diskussion eller åsiktsutbyte, tvärtom vill man göra sig av med det som avviker.

Framtida hot

I flertalet diskurser konstrueras olika kronologier, tidskonstruktionen. Som Ekecrantz och Olsson (1998) framhåller finns det flera tidsplan konstruerat, historia, nutid och framtid. Argument stärks med historisk bakgrundsbeskrivning, nutid presenteras och vidare skildras konsekvenser för framtiden. Texter fokuserar ofta på historisk bakgrundsbeskrivning, liten del av nutid för att sedan avsluta med konsekvenserna för framtiden. I texterna konstrueras konsekvenserna för framtiden som hot. Hotet är riktat mot det naturliga (svenskheten), vilket innefattar frågan om vilka svenska, kristna högtider som skall klassas som diskriminerande nästa gång, julafton, midsommarafton, jullov? Diskurser som innefattar ”vad som komma skall”. Som Ekecrantz och Olsson (1998) betonar, så uppfattas händelser som naturliga eller givna vilket är en effekt av den sociala konstruktionsverksamheten. Författarna menar att händelser kan innebära ett brott när det exempelvis bryter mot ett tidigare tillstånd och/eller när händelser sägs leda till förändring. Vidare menar författarna att det inom dagsjournalistiken inte finns något facit över vad som kan hända, men däremot kan nyhetsmedia spekulera. Författarna understryker att det är en liten principiell möjlighet att ge en objektiv beskrivning över vad som skall hända i framtiden, trots detta menar författarna att nyheter inte längre domineras av vad som hänt, däremot vad som kommer att hända.

I texterna konstrueras en ”varningssignal” och motståndaren till det naturliga konstrueras som icke-mänsklig när den ”tar ifrån” barn banden till förfäder¹⁴.

Det ger anledning att undra vad som kan bli nästa steg i dessa försök att suddas ut och osynliggöra svensk kulturtradition och svensk identitet. (Carl- Johan Carlborg i SvD 070601).

Sammanfattning: Hur konstrueras aktörerna och deras motparter?

- Myndigheter lyssnar inte på folket
- Myndigheter förtrycker
- Aggressiva myndigheter, passiva medborgare
- Myndigheter med ett ”överhetsprojekt”
- ”Dom” onaturliga, obegåvade
- ”Dom andra”: muslimer, judar, ateister
- ”Dom” utgör framtida hot
- ”Vi” är passiva, ”dom” är aggressiva

Hur konstrueras den svenska skolan i diskurserna om skolavslutning i kyrkan?

Genom att analysera texterna med forskningsfrågorna som utgångspunkt synliggörs en större diskurs som handlar om hur den svenska skolan konstrueras i diskursen om skolavslutning i kyrkan.

Skolan konstrueras som en institution som är myndigheternas förlängda arm som styr och bestämmer oavsett vad majoriteten vill eller önskar. Skolan konstrueras som en myndighet som skapar problem genom att ta hänsyn till det mångkulturella samhället. Skolan konstrueras vara en odemokratisk myndighet när den inte tar hänsyn till majoritetens önskemål och uppfattning. Kristendomen naturaliseras in i skolan som tradition och diskursen om att kristendomen som nödvändig för att fostra elever ligger inbäddad i det naturliga sättet av fostran. Kristendomen konstrueras som behov för att barn skall bli goda samhällsmedborgare. Skolan konstrueras som en plats där de ”rätta” värdena skall förmedlas.

När motsättningar i styrdokumentet inte kan praktiseras framträder skolan som en plats där det råder ”kaos”. Skolan och dess personal konstrueras som byråkratiska och som överordnat medborgarna. Lagar och regler konstrueras ha högre ställning i förhållande till demokratin. Överheten kritiserar för att hantera lagar och förordningar som om de stod över demokratin, medan demokrati beskrivs som en ordning där majoriteten styr. Majoriteten beskrivs som anhängare till kyrklig skolavslutning, som inte hörs av överheten. Därmed är inte överheten demokratisk. Här samkonstrueras alltså demokrati och ”svenskhet” till ett uppdrag att försvara svensk enhetlighet och svensk tradition mot angrepp uppifrån och utifrån.

Demokrati konstrueras som en ordning där majoriteten styr. Eftersom det inte tas hänsyn till majoritetens röster - att ha skolavslutning i kyrkan - konstrueras skolan som odemokratisk. Skolan konstrueras som en plats som bryter mot lagar och regler. Att skolan bedriver verksamheten demokratisk betvivlas i och med hanteringen av kyrklig skolavslutning. Skolan

¹⁴ Alf Svensson i SvD 081216

konstrueras som en plats som skall förmedla arv och tradition för att bevara det svenska, värna om det som har varit.

En mot- diskurs konstruerar skolan som ”en skola för alla” som inte skall indoktrinera någon religion eller bryta mot lagar. När skolan anpassar verksamheten med minoriteter i åtanke förklaras detta med lagar och förebyggande åtgärder. Mot -diskurserna är inte lika synliga som diskurserna som är för skolavslutning i kyrkan.

Diskussion

Studiens utgångsläge är den oenighet som finns om skolan skall fira skolavslutning i kyrkan eller inte. När frågan diskuteras förstärks ofta argumenten med styrdokument och/ eller lagar. Skolans styrdokument passar argument för och emot kyrkan som plats för skolavslutning. De inre motsättningarna i läroplanen kan sägas vara bakgrunden till studien. Oenigheten om kyrkan som plats för skolavslutning har mynnat ut i diverse tidningsartiklar. Uttryck och formuleringar i tidningsartiklar visar förutom ståndpunkt och budskap även på olika diskurser. Diskurserna är det outtalade, inbäddade tankemönster som finns i texterna.

Foucault beskriver diskurs som ett regelsystem som legitimerar vissa kunskaper men inte andra och som utpekar vem som har rätt att uttala sig auktoritärt och menar att makt förekommer i alla sociala relationer begränsningar eller möjligheter (Bergström & Boréus, 2000). Som studien visar sker det en diskursiv kamp. Kampen att definiera vad skolavslutning är. Gramsci (ibid) menar att makt inte längre utspelar sig genom klassamhällets våld utan kännetecknas ske genom konflikter i olika system, exempelvis skolsystem.

All handling kan sägas ha en diskursiv aspekt eftersom förhållningssätt påverkas och influeras av de föreställningar som människan har. Social praktik har alltså en diskursiv aspekt. Sambandet mellan textkonstruktioner och verklighetskonstruktioner är att texterna i nyhetsmedia oftast producerar och reproducerar normer, värderingar och föreställningar som råder i majoritetssamhället. Detta gör anspråk i verkligheten, och får människor att tro att budskapet i texterna speglar verkligheten (Ekecrantz & Olsson, 1998). Studien innefattar således enbart textanalys och hur dessa texter bidrar till social praktik har inte studerats. Men diskurserna ger tydlig antydning om diskursordningen, det vill säga vad som är acceptabelt att uttala sig om.

Studiens huvudsakliga syfte var att synliggöra diskurser genom att undersöka texter som handlar om skolavslutning i kyrka. Det huvudsakliga resultatet är att det råder oenighet om hur skolavslutning i kyrkan skall tolkas. Frågan konstrueras som problem och frågan tillskrivs medföra problem för samhället när både anhängare och motståndare kan styrka sina argument i skolans styrdokument. Som tidigare forskning visar så är formuleringar i läroplanen motstridig och svårtolkad. Linde (2001) framhäver att det finns tvetydiga formuleringar i värdegrunden i läroplanen (Lpo94), dessa kan användas som argumentationslinje oavsett om man är för eller emot kyrklig skolavslutning.

De rådande diskurserna lutar sig mot att problemet har uppstått på grund av att samhället har blivit mångkulturellt, vilket kan härledas till tidigare forskning som framhåller att det svenska skolsystemet formades och anpassades efter de värderingar och krav det monolitiska samhället ansåg vara betydelsefullt. En möjlig tolkning är att dagens mångkulturella samhälle ställer krav på skolan som inte har anpassats till samhället. Skolan präglas av traditioner och arv skapade i en tidigare monokulturell institution dels för att samhället inte kännetecknades

vara mångkulturellt parallellt med att skolans uppgift var att fostra medborgarna till enhetligt svenskt folk. Men detta har inte studerats utan är enbart spekulationer och hypoteser.

Idag kännetecknas samhället av pluralism och mångfald och skolan skall inte längre fostra elever till enhetligt folk men däremot skall elever fostras och anpassas till de samhällsnormer som samhället efterfrågar. Denna subtila skillnad kan medföra en form av fostran i den historiska bemärkelsen när elevers olikheter inte ses som tillgång. Detta sker inte öppet utan kan vara den fostran som "sitter i väggarna" och styr vad som är acceptabelt med psykisk uteslutning och dold diskriminering. Det skall accepteras att man är olika, men ändå jämlika. En möjlig aspekt är att människans frihet och integritet är begränsad. Människan kan vara fri så länge denna frihet inte innebär att man bryter mot de normer och värderingar majoritetssamhället anser vara betydelsefullt. Det innebär en form av disciplinering där minoritetssamhället socialiseras in i majoritetssamhällets rådande diskurser och tillägnas dessa utan att ifrågasätta, som om det vore naturligt. Majoritetssamhället tar därmed tolkningsföreträdet i frågan om hur skolavslutning i kyrkan skall tolkas.

Som tidigare forskning visar ansågs staten överordnat med makten att fostra samhällsmedborgarna till de "rätta" värderingarna. Intressant är att det i diskursanalysen går att utläsa att denna syn fortfarande till viss del finns kvar trots decentraliseringen. Resultatet av analysen visar att byråkrater och verksamma inom myndigheter konstrueras som makthavare. Folket konstrueras som passivt och lydigt i relation till makthavare som har eller till och med tar makten, makten som innebär att styra och fatta beslut. Diskurserna om myndigheterna handlar till stor del om att myndigheterna och myndighetsanställda utgör hot mot svenskheten med det mångkulturella samhället som bakgrund. Ekecrantz och Olsson (1998) framhåller att flera undersökningar har dokumenterat att det är vanligt att myndigheter och myndighetspersoner intar den dominerande ställningen i nyhetsmedia och menar att det är vanligt att texter konstruerar myndigheter *mot* folket och folkets vilja med koncentration på effekterna på den enskilda människan. Björklunds (se Bakgrund) uttalande stärker till viss del diskursen när uttalandet tenderar att fixera diskursen om skolavslutning i kyrkan och avgränsar andra möjliga tolkningar. Myndigheterna har tolkningsföreträde och kan genom detta styra människorna trots att skolan är decentraliserad.

Skolan i sin tur framstår som en plats där det råder "kaos" när de verksamma inom skolan inte vet hur de skall gå tillväga. Skall de göra som majoriteten vill eller skall verksamheten utformas till att passa "alla". När skolans verksamhet inte anpassas efter majoriteten (som vill ha skolavslutning i kyrkan) konstrueras personalen som byråkratiska och som överordnat medborgarna. Demokratin framstår som byråkratisk när lagar och regler med hänsyn till minoriteten får högre ställning i förhållande till demokratin. Lagar och förordningar framstår odemokratiska, där demokrati innebär som en ordning där majoriteten skall och bör styra. Majoriteten beskrivs som anhängare till kyrkavslutningar, som inte hörs av överheten. Därmed är inte överheten demokratisk. Demokrati och "svenskhet" samkonstrueras till ett uppdrag att försvara svensk enhetlighet och svensk tradition mot angrepp uppifrån (byråkrater) och utifrån (mångkultur).

Ekecrantz och Olsson (1998) menar att "vi" är ett av nyckelbegreppen i den mediala konstruktionen som skapar ett gemensamt rum för kommunikationens parter och den beskrivna världen. Men en viktig aspekt inom diskursteorin är att alla "vi" förutsätter ett "dom". Genom "vi" uppstår en grupsammanhållning där "vi" skall hålla ihop och "dom" ställs utanför gruppen. Det kan tolkas som en form av lagmentalitet där det enbart finns två grupper "vi" och "dom", "vi" som vill och "dom" som inte vill ha skolavslutning i kyrka.

Detta bestyrker tidigare forskning om hur uppdelningar konstrueras motsatspar. En intressant aspekt är att antaganden och ståndpunkter i frågan inte konstrueras som ståndpunkter men som sanningar, och kampen att definiera om skolavslutning i kyrkan är religiös eller inte leder in deltagarna i olika positioner. Byråkrater, muslimer, judar, ateister och majoritetssamhället tillskrivs olika grupperingar. Det är förvånansvärt att dessa grupper inte kommer till tals i den utsträckning som förväntades innan analys av det empiriska materialet. Analysen visar att det inte ges något tolkningsföreträde till personer som identifierar sig som muslim, jude eller ateist.

Konstruktionen av ”komma skall”, blir en form av varning. Hotet konstrueras aktivt medan de hotade är passiva och inväntar vad som ”komma skall”. Myndigheternas ”kulturimperialism” konstrueras beröva barn och föräldrar skolavslutning i kyrkan. När myndigheternas agerande och hållning förklaras med mångkultur och det konstrueras en tidskonstruktion om vad som ”kommer härnäst” med utarmning av landets kultur medför påtagliga paralleller till främlingsfientlighet. Dikotomi¹⁵ konstrueras mellan vad som beskrivs som folkets naturliga enhet och tradition och byråkrater som medvetet och avsiktligt strävar efter att förstöra denna enhet till förmån för ”de andra”. Mångkulturalitet konstrueras därmed än en gång som hot mot svenskhet, en tankefigur som används inom främlingsfientliga sammanhang.

Anhängare beskriver tillställningen som naturlig vilket konstrueras motståndarna som anhängare till det onaturliga. Detta i kombination med att motståndarna oftast beskrivs som byråkrater eller tillhörande en ”annan kultur” kan i förlängningen avgränsa det avvikande. Majoriteten i det svenska samhället tillskrivs tillhöra kristendomen, vilket till viss del förstärks och bekräftas via styrdokument i skolans värdegrund, detta i kombination med att kristendomen värderas högre och konstrueras naturlig kan avgränsa människor som inte känner sig tillhöra kristendomen. Som Kamali (SOU 2006:73) menar produceras det föreställningar när det skapas en form av hierarki där olika grupper positioneras och värderas i förhållande till varandra. Den grupp som med kulturella likheter värderas ligga närmast majoritetssamhällets position har större tillgång till makt och inflytande. Intressant är att det inte finns någon som uttalar sig om varför man på ett för egen del inte vill, kan tänka sig ha skolavslutning i kyrkan. De rådande diskurserna handlar huvudsakligen om problemet med det mångkulturella samhället som bakgrund.

När det i texterna skapas samhörighet genom ett ”vi” framstår som det naturliga framstår ”de” som inte vill ha tillställningen som onaturliga. ”Dom” som är emot skolavslutning i kyrkan konstrueras tillhöra det mångkulturella; muslimer, judar avgränsas från ”folket” som indirekt konstrueras som kristet. ”Dom” utgör hot mot svenskheten. Detta andra som tillskrivs vara andra kulturer, avvikande från det kristna svenska är exempelvis islam och muslimer. Qorri (2007) har i sin undersökning fokuserat på muslimer och deras inställning till skolavslutning i kyrkan. Även om ambivalensen var stor fanns det inte något samband mellan religionstillhörighet och inställning till skolavslutning i kyrkan. En möjlig tolkning av studien är att det finns en rådande diskurs om att muslimer tillhör en religion och kultur, mycket olikt det svenska, därmed studeras det avvikande med utgångspunkt och synsätt präglad av majoritetssamhällets syn om de rätta normerna och värderingarna.

Kamali (SOU 2006:73) belyser hur begreppen kulturalisering och integration som har präglat integrationspolitiken på nationell och kommunal nivå har medfört ett ”särartstänkande”. Författaren beskriver hur personer med invandrabakgrund förställs tillhöra egendomliga

¹⁵ Strikt uppdelning kategorisering av exempelvis två grupper utan variation inom grupperna

kulturella system och reduceras vara bärare av vissa kulturella egenskaper. Detta kallar han för ”kulturella boxar” med bärare av egenskaper som på nästan alla punkter skiljer sig från ”vår kultur”. Dess gemensamma nämnare är att de är främmande och avvikande och placeras underlägset den ”svenska kulturen” som får en överlägsen särställning. Det vill säga när en viss kultur eller grupp är identiska, vilket även benämns med stereotyp. Kultur och etnicitet tolkas som statiskt och oföränderligt, som något naturligt vilket syns när olika religioner och kulturer tillskrivs betraktelsesätt och ståndpunkter om skolavslutning i kyrkan.

Skolavslutning i kyrkan konstrueras som naturligt, något som folket vill ha, eller rentav behöver för att bli goda medborgare och inte falla offer för fundamentalistiska tendenser. Skolavslutning i kyrkan konstrueras som naturlig, den bara finns och bör finnas. Synen om kristendomen som fostran finns i tidigare forskning då kristendomen ansågs fostra elever till den ”sanna läran” och skydda människorna från farligt politiska idéer och religiösa villoläror (Isling, 1980). Denna syn finns till viss del kvar i rådande diskurser.

DO som arbetar mot diskriminering har uppmärksammat de motstridiga formuleringarna i skolans styrdokument och lämnat in lagförslag till ny skollag. Isling (1980) framhåller i likhet med Richardson (2004) att reformer av olika slag, exempelvis de inom skolan inte är eller har varit enkla att genomföra. Historiskt sett har idéer, ideologier, intressen motiverat olika samhällsgrupper och intressegrupper till politisk kamp om hur skolan skall utformas. Därmed kan det genom studien konstateras att maktkamp, att definiera vad som är rätt och fel inte är en ny företeelse unik för vår tid, utan har funnits tidigare i olika former. Det unika för vår tid är att media idag har tagit en alltmer central plats och når ut till många och förmodligen påverkar diskurserna.

Skolans uppgift i diskurserna visar på att det finns meningsskillnader i vad skolans uppdrag är. Det kan skapa strukturell diskriminering när elever förväntas följa ”det naturliga” som inte upplevs naturligt av alla. Att förklara det som naturligt kan tolkas vara maktanspråk att fixera betydelsen av skolavslutning i kyrkan. När skolavslutning i kyrkan förklaras som naturligt och det blir valfritt att delta kan elever som inte deltar känna sig åsidosatta när deras uppfattning inte legitimeras eller får erkännande. Elever assimileras in i de av majoritetssamhället fixerade diskurser och tolkning av vad skolavslutning i kyrkan är, elever förväntas inte förstå, reflektera eller ifrågasätta eftersom majoriteten har fixerat betydelsen till skolavslutning i kyrkan skall uppfattas som en tradition. Därmed är frågan om skolan skall fostra individer som skall *passa* in i ett kollektiv (samhället), eller individer som ifrågasätter och *är med och formar* kollektivet (samhället).

Metoddiskussion

Metodval och teorival grundade sig främst på vad som skulle undersökas. Tanken var att undersöka inbäddade föreställningar och antaganden i olika texter som behandlade skolavslutning i kyrkan. Materialet var åsiktsskillnader som kom i uttryck i texter i nyhetsmedia. Val av empiriskt materialet innehöll texter som behandlar kampen att definiera skolavslutning i kyrkan. Som Bergström & Boréus (2000) framhåller lämpar sig diskursanalys när man vill kartlägga sociala konstruktioner av identiteter och dess relation till varandra. Diskursanalys är en bra metod även vid undersökning av konsensus eller motsättningar i debatter samt om man vill finna föreställningar om ett visst fenomen. Därmed utföll diskursanalys som ett självklart val.

Det har riktats kritik mot diskursanalys som teori och metod. Kritiken handlar främst om att sociala system reduceras till språk och idéer (Howarth, 2007). Dessutom menar kritiker att

diskursanalys färgas av forskarens uppfattning av verkligheten (Bergström & Boréus, 2000). Kritiken har i studien bidragit till en detaljerad redovisning i hur analyserna har genomförts.

Val av material grundade sig främst på att välja texter från erkända tidningar med tanke om att texter från erkända tidningar når ut i till stor del läsare, inger förtrogenhet hos läsaren och troligtvis påverkar diskurserna. Skolavslutning i kyrkan och dess betydelse är inte fixerad utan olika tolkningar strider om att definiera innebörden. Denna strid har mynnat ut i olika diskurser. Internet och tidningarnas söksidor underlättade arbetet med att finna tidningsartiklar i hög grad. Dessa har skrivits ut för att användas som empiriskt material. Det har varit svårt att hitta tidigare forskning som berör problemområdet specifikt för den här studien. Därför har studien inneburit påtagligt många timmar att söka forskning och litteratur som innehåller relevant kunskap.

Diskursanalys som metod syftade till att synliggöra diskurser i det empiriska materialet. Det har dock tagit mycket tid och energi att försöka ”kartlägga” diskursteori och analys som specifik metod för att sedan tillämpa den i studien. Diskursteori är ett mångfacetterat ämne som spreter åt olika håll och mycket tid har lagts ner för att reda ut vilka delar som passar just den här studien. Syftet har begränsats till att undersöka hur språket används och vilka ramar det sätter och inte till att klargöra samband eller förklara aktörernas bakomliggande motiv. Diskurs som teori och metod har passat bra eftersom det är naturligt att människor omedvetet har föreställningar med uppfattningar som ofta omedvetet indelas i olika kategorier. Dessa föreställningar och indelningar präglar sedan uttalade diskurser. Socialkonstruktionism har kompletterat diskursanalys som metod och riktat fokus på att det ”naturliga” är konstruerat vilket har skapat gynnsammare förutsättningar för analys av materialet. Ibland är begrepp så vedertagna att de uppfattas som naturliga och därmed svåra för forskaren att uppmärksamma. Kritisk diskursanalys och socialkonstruktionism har varit en bra förening och underlättat arbetet att avslöja det vedertagna som anses naturligt.

Avslutande reflektioner

Den här studien har synliggjort flera diskurser om skolavslutning i kyrkan men kan således inte besvara frågan om skolavslutning skall vara i kyrkan eller inte. En fråga som har ställts vid flertalet tillfällen under arbetets gång, är just om den här studien kommer att ge anvisning om vad som rätt eller fel och var skolan skall ha skolavslutning. (O)lyckligtvis finns det antagligen ingen som kan besvara vad som är rätt eller fel, därmed inte heller den här studien.

Studien har påverkat inställning och förhållningssätt till språk, både i tal och text, och väckt intresse för att synliggöra och upptäcka det inbäddade budskap som finns i det uttalade. Det kan konstateras att språket är en form av makt, som har stort inflytande på samhället. Inom diskursteorin menar man att språk och text är en form av makt och medel för att konstruera sanningar till den grad att de slutligen accepteras som naturliga. Intressant är att kampen att definiera skolavslutning i kyrkan med bakgrund i föreställningar och fördomar i språket synliggörs i konstruktioner av religioner, kulturer och människor. Med tanke på att man inom diskursteorin menar att språket framställer verkligheten innebär studiens diskurser att vi lever i ett samhälle som innebär kategoriseringar utan variation inom kategorierna, hierarki, typifiering, dikotomi och stereotyper.

Förhållningssätt till andra kulturer bör inte utgå och betraktas utifrån majoritetssamhällets kultur där majoritetssamhällets kultur utgör normen och det ”normala”. Att enbart se individen utan hänsyn till bakgrund, tro, etnicitet eller kultur kan tvinga in människor/elever

till normer som råder i skolan och är satta av majoriteten. Flertalet forskare är överens om att människor/elever inte skall behöva ge upp den kulturella tillhörigheten, som upplevs vara en del av individens identitet, för att kunna accepteras och bli en del av samhället/skolan.

Begreppet demokrati används flitig i olika sammanhang, inte minst i skolan. Begreppet demokrati associerar till positiva värden för *alla*. Men demokrati innebär att *majoriteten* bestämmer (styr) och i kulturella sammanhang kan demokratiska processer innebära att minoriteter assimileras in i de av majoriteten satta normer och värderingar. Därmed är det betydelsefullt att reflektera över begreppet demokrati och vad det har för konsekvenser för varje *individ*. Demokrati bör kompletteras med mänskliga rättigheter och kulturella rättigheter. Mänskliga rättigheter och kulturella rättigheter innebär den respekt majoritetssamhället visar minoritetsgrupper vad gäller religion och kulturella uttryck. Religion och kulturella uttryck, utan någon hierarki mellan dem.

Skolans verksamhet med traditioner och arv har skapat insikt i att skolan är en del av samhället och skolans verksamhet med mål och riktlinjer i förlängningen även formar samhället. Studien har väckt många tankar om hur skolans verksamhet skall utformas och vilka värden som skall förmedlas;

Skall den svenska skolan vara religiös, sekulär, erkännande eller normerande?

Hur skall fostran ske och vem bestämmer vad som är legitim kunskap?

Skall skolan anpassas till samhället och vilka normer och värderingar skall värderas högre än andra?

Det är frågor som kan inspirera till fortsatt forskning.

Referenser

- Alvesson, Mats, Sköldberg Kaj (2008). *Tolkning och reflektion: vetenskapsfilosofi och kvalitativ metod. 2.* [uppdaterade] uppl. Lund: Studentlitteratur.
- Bergström, Göran & Boréus, Kristina (2000). *Textens mening och makt: metodbok i samhällsvetenskaplig textanalys.* Lund: Studentlitteratur.
- Brune, Ylva (1998). *Mörk magi i vita medier: svensk nyhetsjournalistik om invandrare, flyktingar och rasism.* Stockholm: Carlsson.
- Börjesson, Mats (2003). *Diskurser och konstruktioner: en sorts metodbok.* Lund: Studentlitteratur.
- Börjesson, Mats, Palmblad, Eva (2007). *Diskursanalys i praktiken.* Malmö: Liber.
- Ehn, Billy, Frykman, Jonas, Löfgren, Orvar (2005). *Försvenskningen av Sverige: det nationellas förvandlingar.* Stockholm: Natur och kultur.
- Ekecrantz, Jan, Olsson, Tom (1994). *Det redigerade samhället: om journalistikens, Beskrivnings maktens och det informerade förnuftets historia.* Stockholm: Carlsson.
- Fairclough, Norman (2003). *Analyzing discourse: textual analysis for social research.* New York: Routledge
- Fairclough, Norman (1989). *Language and power.* Harlow: Longman.
- Gamson, A. William, Croteau, David, Hoynes, William, Sasson, Theodore (1992). *Media images and social construction of reality.* Boston College, Chestnut Hill, Massachusetts.
- Gerstl-Pepin, C. I., (2007). *Introduction on the special issue on the media, democracy, and the politics of education,* Peabody Journal of Education, 82(1), 1-9.
- Hammarberg, Thomas (2006). *Mänskliga rättigheter: konventionen om barnets rättigheter.* Ny, rev. Uppl. Stockholm: Utrikesdepartementet.
- Hartman, Sven G (2005). *Det pedagogiska kulturarvet: traditioner och idéer i svensk undervisningshistoria.* Stockholm: Natur och kultur.
- Hedin, Christer (2001). *Värdegrunden i världsperspektiv: en jämförande översikt över värderingar och livsideal i världens religioner.* I G. Linde (Red.), *Värdegrund och svensk etnicitet* (ss. 54-99). Lund: Studentlitteratur.
- Holliday, Adrian, Kullman, John & Hyde, Martin (2004). *Intercultural communication : an advanced resource book.* London: Routledge.
- Howarth, David (2007). *Diskurs.* Malmö: Liber.
- Imsen, G (2006). *Elevens värld.* Lund: Studentlitteratur.

- Isling, Åke (1980). *Kampen för och mot en demokratisk skola.1, Samhällsstruktur och skolorganisation*. Stockholm: Sober.
- Isling, Åke (1988). *Kampen för och mot en demokratisk skola.2, Det pedagogiska arvet*. Stockholm: Sober.
- Jansson, André (2002). *Mediekultur och samhälle: en introduktion till kulturteoretiska perspektiv inom medie- och kommunikationsvetenskapen*. Lund: Studentlitteratur.
- Kvale, Steinar (2009). *Den kvalitativa forskningsintervjun*. Lund: Studentlitteratur.
- Laclau, Ernesto, Mouffe, Chantal (2001). *Hegemony and socialist strategy: towards a radical democratic politics*. 2:a uppl. London: Verso, 2001.
- Ljungberg, Caroline (2005). *Den svenska skolan och det mångkulturella - en paradox?* Malmö: IMER, Malmö högskola: [Malmö University Press]; Linköping: Tema Etnicitet, Linköpings universitet.
- Lahdenperä, Pirjo (2008) *Interkulturellt ledarskap: förändring i mångfald*. Lund: Studentlitteratur.
- Linde, Göran (2006). *Det ska ni veta!: en introduktion till läroplansteori*. 2., [rev.] uppl. Lund: Studentlitteratur.
- Linde, Göran (2001). *Värdegrund och svensk etnicitet*. Lund: Studentlitteratur.
- Liljequist, Kurt (1999). *Skola och samhällsutveckling*. Lund: Studentlitteratur.
- Läroplan för det obligatoriska skolväsendet, förskoleklassen och fritidshemmet: Lpo 94*. (2006). Stockholm: Fritzes.
- Maltén, Arne (2003). *Att undervisa: en mångfasetterad utmaning*. Lund: Studentlitteratur.
- Palm, Göran, Skogersson Renée (2008). *Hjältar, blåljus och säkerhet: konstruktionen av polisen i nyhetsmedierna*. Växjö : Polisutbildningen, Växjö universitet.
- Qorri, Serjon (2007). *Svenska muslimer och svensk skola - konflikter, attityder och skolavslutning i kyrkan: ett socialkonstruktivistiskt perspektiv*. C-uppsats. Kristianstad högskola, enheten för lärarutbildning.
- Richardson, Gunnar (2004). *Svensk utbildningshistoria: skola och samhälle förr och nu*. Lund: Studentlitteratur.
- Runfors, Ann (2003). *Mångfald, motsägelser och marginaliseringar: en studie av hur invandrarskap formas i skolan*. Stockholm : Prisma.
- Ritzén, Kenneth (2007). *Den svåra skolavslutningen*. Pedagogiska magasinet nr. 02/2007.
- Sawyer, Lena, Kamali, Masoud i SOU 2006:40 *Utbildningens dilemma: demokratiska ideal och andrafierande praxis*. Stockholm: Fritze.

Selande, Sven-Åke (1986). *Livslångt lärande i den svenska kyrkoförsamlingen*. Uppsala: Jala Bok & Musik AB.

Sigurdson, Ola (2002). *Den goda skolan: om etik, läroplaner och skolans värdegrund*. Lund: Studentlitteratur.

SOU 2006:73. *Den segregerade integrationen: om social sammanhållning och dess hinder*. Stockholm: Fritzé.

SOU 1992:94. *Skola för bildning: Huvudbetänkande med förslag till riktlinjer för det svenska skolväsendets utveckling*. Stockholm: Allmänna Förlaget.

Pedersen, Jens (2004). *Vägar till värderingar och värden: skolans sociala fostran i läroplanstexter och pedagogisk praktik*. Linköping: Linköpings universitet, Institutionen för beteendevetenskap.

Taylor, Charles (1999). *Det mångkulturella samhället och erkännandets politik*. 2., rev. uppl. Göteborg: Daidalos.

Tesfahuney, M. (1999). *Monokulturell utbildning*. Utbildning och Demokrati. Tidsskrift för didaktik och utbildningspolitik, 9(3), 65 – 85.

Thurban, Belinda (2005). *En undersökning av skolavslutning i kyrkan*. C-uppsats. Kristianstad Högskola, enheten för lärarutbildning.

Thurén, Torsten (2007). *Vetenskapsteori för nybörjare*. 2. [omarb.] uppl. Malmö: Liber.

Winther- Jörgensen, Marianne och Philips, Louise (2000). *Diskursanalys som teori och metod*. Lund: Studentlitteratur.

Empiriskt material

Aftonbladet

Andersson, Annsophie . *Skolavslutning i kyrkan stoppades*. TT i Aftonbladet 070612
<http://www.aftonbladet.se/nyheter/article500407.ab>
2009-10-27

Rapp, Martin. *"Avslutning i kyrkan är diskriminerande"*. Aftonbladet 070608
<http://www.aftonbladet.se/nyheter/article499329.ab>
2009-10-27

Expressen

Åhrman, Sofie. *Ingen skolavslutning i kyrkan för Albin*, 7. Expressen 080520
<http://www.expressen.se/nyheter/1.1167643/ingen-skolavslutning-i-kyrkan-for-albin-7>
2009-10-27

Åhrman, Sofie. *"Det är en tradition inte religion"*. Expressen 080520
<http://www.expressen.se/nyheter/1.1167770/det-ar-en-tradition-inte-religion>
2009-10-27

Dagens Nyheter

Persenius, Ragnar. *"Dags att sluta fira skolavslutningen i kyrkan"*. Dagens Nyheter 070111
<http://www.dn.se/opinion/debatt/dags-att-sluta-fira-skolavslutningen-i-kyrkan-1.437761>
2009-10-27

Rebas, Karin. *Låt eleverna slippa kyrkan*. Dagens Nyheter 070112
<http://www.dn.se/opinion/signerat/lat-eleverna-slippa-kyrkan-1.438136>
2009-10-27

TT. *Skolavslutning i kyrkan stoppades*. Dagens Nyheter 070612
<http://www.dn.se/nyheter/sverige/skolavslutning-i-kyrkan-stoppades-1.575884>
2009-10-27

Sydsvenskan

TT. *Biskop: slopa kyrkliga avslutningar*. Sydsvenskan 070111
<http://sydsvenskan.se/sverige/article209421/Biskop-Slopa-kyrkliga-avslutningar.html>
2009-10-27

Mikkelsen, Jens. *Biskop försvarar avslutning i kyrkan*. Sydsvenskan 071209
<http://sydsvenskan.se/lund/article285908/Biskop-forsvarar-avslutning-i-kyrkan.html>
2009-10-27

Hjärpe, Jan. *Vadå tradition?* Sydsvenskan 071210
<http://sydsvenskan.se/kultur-och-nojen/article286086/Vada-tradition.html>
2009-10-27

Tedin, Per. *Ett herrans liv i Lund*. Sydsvenskan 071213
<http://sydsvenskan.se/opinion/signerat/pertedin/article286987/-Ett-herrans-liv-i-Lund.html>
2009-10-27

Svenska Dagbladet

Carlborg, Carl- Johan. *Försvara skolavslutningar i kyrkan*. SvDt 070106
http://www.svd.se/opinion/synpunkt/artikel_233511.svd
2009-10-27

Edvardson, Cordelia. *DO:s "vidsynthet" är snarare aningslöshet*. SvD 070704
http://www.svd.se/nyheter/inrikes/artikel_243099.svd
2009-10-27

Hernadi Alexandra *Biskop: Slopa kyrkliga avslutningar*. SvD 070111
http://www.svd.se/nyheter/inrikes/artikel_190555.svd
2009-10-27

Linna, Katri. *Elever ska slippa obehag*. SvD 080602
http://www.svd.se/opinion/brannpunkt/artikel_1317055.svd
2009-10-27

Löfgren, Emma. *"Bespara oss denna medeltidstradition"* i SvD 081216
http://www.svd.se/nyheter/inrikes/artikel_2212197.svd
2009-10-27

Oscarsson, Mikael. *Fel igen om att ha skolavslutning i kyrkan.* SvD 080528
http://www.svd.se/opinion/brannpunkt/artikel_1298951.svd
2009-10-27

Svensson, Alf. *Dumhetens apostlar griper in.* SvD 081216
http://www.svd.se/opinion/brannpunkt/artikel_2206291.svd
2009-10-27

Diskrimineringsombudsmannen DO
www.do.se
<http://www.do.se/Om-DO/Nyheter/DO-efterlyser-tydligare-MR-perspektiv-i-ny-skollag/>
2009-11-11

Riksdagen
www.riksdagen.se
http://www.riksdagen.se/webbnav/index.aspx?nid=71&dtyp=frs&rm=2007/08&dok_id=GV121244&nr=1244
2009-11-11

Skolverket
www.skolverket.se
<http://www.skolverket.se/sb/d/467/a/2321>
2009-11-11

Högskolan Väst
Institutionen för individ och samhälle
461 86 Trollhättan
Tel 0520-22 30 00 Fax 0520-22 30 99
www.hv.se